وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

د قرآن تجوید

ترتیب کوونکی : زاهدالله ابراهیم زی

کال: ۱۳۹۶-۱۱-۲۵

Download from:aghalibrary

بسم الله الرحمن الرحيم

Download from:aghalibrary

د تجوید دعلم تعریف او اهمیت

۱ –د تجوید تعریف:

تجوید په لغت کې تحسین (ښه او ښایسته کولو) ته وایي په اصطلاح کې عبارت دی له اداء کولو د هر توري (حرف) پخپل مخرج (ځای د اداء) کې، د آدابو او صفاتو له مراعاتولو سره.

۲ –د تجوید دعلم موضوع یا هدف:

د قرآن لوستل په صحي توګه لکه څنګه به چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو کرامو رضی الله عنهم ته قرآن کریم لوستلو،یعنی د قرائت د احکامو حفاظت کول لکه: ادغام ، اظهار ، اقلاب ، اخفاء ، مد ، غُنه په خپل ځای کې عملي شي او حروف له خپل مخرج څخه ادا شي یعنې د تجوید د ټولو احکامو په نظر کې نیولو سره د قرآن کریم واضح لوستل دي.

د تجوید د زده کړې حکم:

د تجوید د علم زده کړه پر مسلمانانو باندې فرض کفایي ده ، یعنې که ځینې کسان یې حاصل کړي د نورو غاړه ورباندې خلاصیږي او که ټول یې ترک کړي ټول پرې ګناه کار کېږي.

مګر په تجوید باندې عمل کول یا د تجوید تطبیق په قرائت کې پر هر مسلمان نارینه او ښځینه فرض عین دی.

یری أکثر علماء التجوید أن تعلم التجوید فرض کفایة علی المسلمین ، إذا قام به البعض سقط الإثم عن الباقین، وإن لم یقم به أحد أثموا جمیعا.

أما العمل به، أي تطبیق أحکام التجوید أثناء القراءة، ففرض عین علی کل مکلَّف (برنامج الأحکام التجوید– براویة حفص عن عاصم.)

۳ –د تجوید اهمیت:

د قرآن کریم لوستل په داسې ډول چې له غلطیو مخنیوی وشي یعنی د تجوید د احکامو مراعاتول، که د تجوید احکام مراعات نشي نو لحن مینځ ته راځي او لحن په دوه ډوله دی.

په قرائت کې لحن (غلطي):

په قرائت کې لحن (غلطي) په دوه ډوله ده : لحن جلي او لحن خفي.

۱ –جلي لحن:

داسې ښکاره غلطي ده چې د کلمې په معنی کې بدلون رامینځ ته شي لکه په لاندې حالاتو کې:

الف) : د یوه حرف بدلیدل پر بل حرف باندې مثلاً د "ثاء" حرف په "سین" سره تلفظ یا د "ذال" حرف په "زاء" سره تلفظ کول، داسې چې حرف له خپل مخرج څخه ادا نشي دا یوه ښکاره غلطي ده.

ب) : د کلمې د حروفو یو حرف کمول لکه "هُمُ الْخَاسِرُونَ" داسې لوستل "**هُمُ الْخَاسِرُن**" د "و" حرف څرګند نه کړي.

ج) : په حرکاتو کې بدلون (زور ، زیر ،پیښ) مثلاً د "یُوصَلَ" په کلمه کې " یُوصَلُ" د لام حرف د زور پر ځای پیښ تلفظ شي.

د) : یوه کلمه داسې تلفظ شي چې د هغه د حروفو په تعداد کې زیاتوالی راشي ، د مثال په ډول "الحمدلله" د "دال" حرف د پیښ او د "ها"حرف زبر داسې اوچت تلفظ شي چې د "واو" یا "یاء" آواز ترې پیدا شي لکه: په «الحمد» کې د "دال" حرف پیښ دومره کش کړ شي چې «واو» تلفظ شي لکه : الحمدو.

د جلي لحن مرتکب کیدل حرام دي او په ځېنو ځایونو کې د هغه له کبله معنا بدلیږي او لمونځ فاسدیږي.

Download from:aghalibrary

خفي لحن:

خفي لحن (پټه غلطي) د هغو قواعدو پرېښودل چي د تورو د ښايست سره اړه لري.

مثلاً هر کله چي د "را" حرف زور يا پيښ ولري " را" ډکه لوستل کيږي او که څوک هغه باريکه ولولي پټه غلطي بلل کيږي، يا دا چي په کوم ځای کي اخفاء يا اظهار ونه شي ، او يا دا چي په يوه کلمه کي ادغام کيږي ادغام ونه شي بلکي د ادغام پر ځای اظهار تر سره شي ، چي په پورته صورتونو کي خفي لحن مينځه راځي او داسي کول مکروه دي ځان ساتل ورڅخه پکار دي.

نوټ : د حرف «را» احکام ، اظهار ، ادغام او نورو احکامو تفصيل وروسته را روان دی.

د حروفو مخرجونه(مخارج)

مخارج د مخرج جمع ده او مخرج د وتلو ځای ته وايي.

د تجويد د علم په اصطلاح کي مخرج هغه ځای دی کوم چي توری يا حرف ورڅخه ادا کيږي.

مخرجونه عموماً په دوه ډوله دي .

- اجمالی مخرجونه
- تفصيلی مخرجونه

اجمالي مخرجونه پنځه دي:

الحلق (ستونی).

اللسان (ژبه).

الشفتان (شونډي).

الخيشوم (د پزې آخري برخه).

الجوف (د خولې تشی).

د تفصيلي مخرجونو په شمير کي د علماء کرامو تر مينځ اختلاف دی :

لومړی قول : د جمهورو قرآء کرامو په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير اوولس (١٧) دی.

دوهم قول : د سيبيويه او الشاطبي په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير (١٦) دی ځکه چي د هغوی په نزد «جوف» مخرج نه دی.

دريم قول : د قراء په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير (١۴) دی ځکه د هغه په نزد «جوف) مخرج نه دی او همدارنگه د «لام، راء ، نون) مخرج يو بولي.

راجح او جمهور قول دا دی چي د حروفو د مخرجونو شمير اوولس (١٧) دی چي ان شاء الله په تفصيل سره به بيان شي.

مخکي لدې چي د حروفو مخرجونه وپيژنو لمړی بايد د يوه حرف د مخرج د ادا کولو طريقه زده کړو هغه داسي ده کله چي د يوه حرف مخرج معلوموو لومړی همغه حرف ساکنوو(زور ، زبر او پيښ يې لرې کوو) او يوه زور لرونکي همزه وربانديې داخلوو هر چيرې چي آواز ختم شي همغه د حرف مخرج دی.

مثلًا که زور لرونکي همزه (اَ) پرساکنه ب (بْ) داخله کړو نو (اَبْ) تړي جوړيږي ،او کله يې چي تلفظ کړو نو معلوميږي چي د (ب) مخرج د دواړو شونډو ترمينځ دی کله چي سره ولگيږي.

مخکي لدې چي د حروفو مخرجونه بيان کړو لومړی بايد د ژبې برخې او د غاښونو نومونه او تفصيل بيان کړو ځکه څو پورې چي د ژبې برخې او غاښونه ونه پيژندل شي تر هغه پورې د مخارجو پيژندل گران دي.

Download from:aghalibrary

أقسام اللسان (د ژبې برخې او ډولونه):

أقصى اللسان (د ژبې آخري برخه).

وسط اللسان (د ژبې منځنۍ برخه).

حافة اللسان (د ژبې اړخ).

طرف اللسان (د ژبې باندنۍ برخه)

رأس اللسان (ژبې سر یا څوکه).

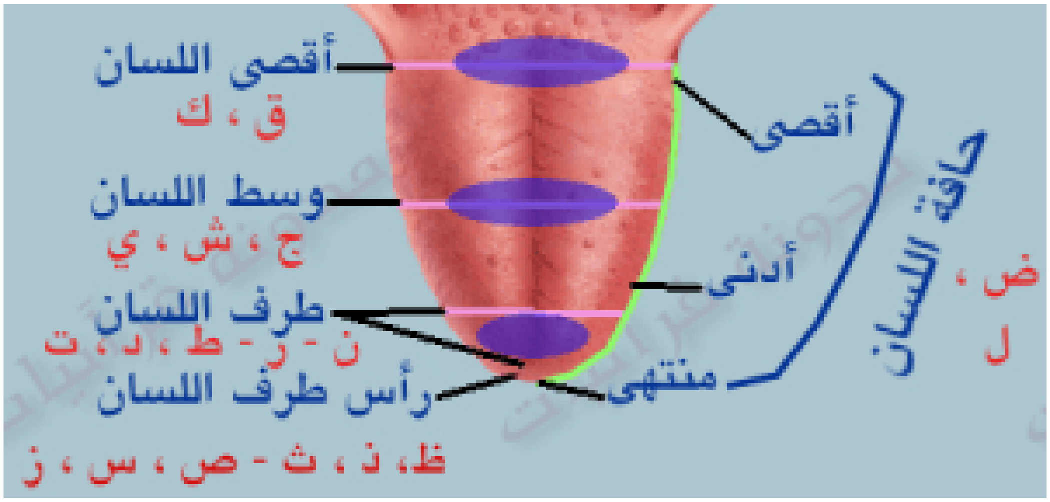

Download from:aghalibrary

الأسنان(غاښونــــه):

د بالغ انسان د غاښونو شمیر زیاتره (۳۲) وي چې (۱٦) یې په پورتنۍ او (۱٦) په لاندینۍ ژامه کې ځای لري.

غاښونه عموماً پر څلورو برخو ویشل شوي دي(ثنایا ، رباعیات ، انیاب ، اضراس).

۱ –ثنایا غاښونه : مخامخ څلور غاښونه دي چې پورته یې ثنایا علیا او کښته ته یې ثنایا سفلی بلل کیږي او ټول څلور کیږي چې دوه یې پورته اودوه یې ښکته موقعیت لري.

۲ –رباعي(یا رباعیات) غاښونه: د ثنایا غاښونو تر څنګ چې یو ښي اړخ ته او بل هم کیڼ اړخ ته واقع وي دوه په پاسنۍ ژامه او دوه په لاندینۍ ژامه کې موقعیت لري چې ټول څلور کیږي.

۳ –انیاب غاښونه : د رباعي غاښونو ښي او کیڼ اړخ ته دوه پورته او دوه کښته غاښونه دي چې ټول څلور کیږي (ناب په عربي کې نیښ یا میخ شکله ته وایي یعنې ډیر تیز یا تیره غاښونه دي.

۴ –اضراس غاښونه: اضراس شل غاښونه دي چې لس یې په پورته ژامه کې او لس یې په ښکته ژامه کې موقعیت لري چې پر دریو برخو ویشل شوي دي:

الف) ضواحک: ضواحک څلورغاښونه دي چې د انیابو په څنګ کې موقعیت لري (دوه یی پورته اودوه یی ښکته دي).

ب) طواحن : طواحن د ضواحکو په څنګ کې دولس (۱۲) غاښونه دي چې شپږ یې پورته اوشپږ یې ښکته موقعیت لري چې دا غاښونه د ژرندې دغاښونو په نامه هم یادیږي.

ج) نواجذ : نواجذ څلور آخري غاښونه دي چی د طواحنو په څنګ کی موقعیت لري دوه یی پورته اودوه یی ښکته دي.

Download from:aghalibrary

د تورو مخارج

په تیر درس کې د ژبې د حصو او غاښونو بیان وشو چې د مخارجو د پیژندو لپاره مهم دي ، اوس د حروفو مخارج په تفصلي ډول بیانیږي:

اول: الحلق (ستونی):

په حلق کې درې مخرجونه دي (د حلق پیل، وسط یا د حلق منځ ، د حلق پای).

له ستوني یا حلق شخه شپږ حروف په لاندې ډول ادا کیږي:

د حلق له شروع یا اولي برخې شخه یعني د خولې له طرفه "غ "او "خ "ادا کیږي لکه: (أغْ) (أخْ).

د حلق له منځنۍ برخې شخه "ع "او "ح "ادا کیږي لکه: (أعْ) (أحْ).

د حلق له آخري برخې شخه یعنی د سینې له طرفه "همزه "او "ها "ادا کیږي لکه (أءْ) (أهْ)ـــ

پدې هکله یو شاعر داسې وایي:

حرف حلقی شش بود ای باوفا   همزه ها وعین حا وغین وخا

دوهم: اللسان(ژبه):

په ژبه کې لس مخرجونه دي چې ۱۸ حروف ورڅخه ادا کیږي.

۱ ــد"ق "مخرج:

کله چې د ژبې پای یا آخره برخه له نرم تالو سره ولګیږي د "ق "توری ادا کیږي.

۲ ــد "ک" مخرج:

د "ک "مخرج هم د"ق" په څیر د ژبې پای له تالو سره لګېدو سره تلفظ کیږي مګر دومره توپیر دی چې د قاف له مخرج شخه لږ بیرون د خولې طرف ته او د هغه د تلفظ پر مهال کوچنۍ ژبه آزاده وي او د ژبې په پای پورې نه سرېښیږي.

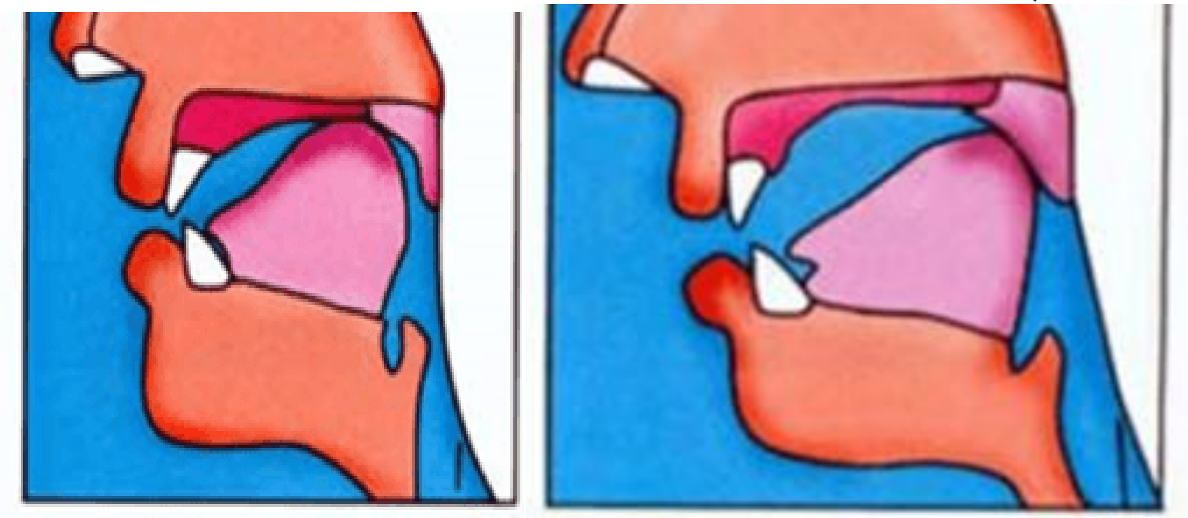

(ك)   (ق)

Download from:aghalibrary

٣ –د "ض " مخرج:

کله چې د ژبې يو اړخ له ښې يا چپ طرف پاس اضراس غاښونو له داخلي ديوال يا څنګ سره ولګول شي د "ض "توری تلفظ کيږي،البته له چپې خوا څخه يې ادا کول آسانه دي.

مګر له ښی خوا څخه يې ادا کول زيات دی.

إحدى حافتي اللسان مع ما يحاذيها من الأضراس العليا: ومنه يخرج أدق حروف العربية نطقا وهو حرف الضاد (ض). وخروج الضاد من حافة اللسان اليسرى أسهل وأكثر استعمالا من الحافة اليمنى (برنامج الاحكام التجويد).

خو پام بايد وشي چې ض د "ظ" او "ذ" په څير ادا نه شي.

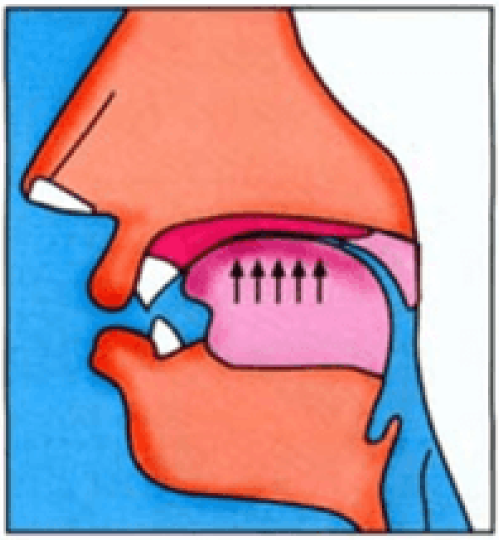

(ض)

٤ –د "ل "مخرج:

کله چې د ژبې بيروني برخه يا «طرف اللسان» د پاس ثناياغاښونو له تالو سره ولګول شي د"ل "توری ادا کيږي.

مخرج لام ، طرف اللسان مع أطراف الثنيا العليا (کيف تحفظ القرآن /دوکتور مصطفی مراد.(

او ځينې علماء کرام وايي : کله چې د ژبې بيرونی طرف يا د ژبې اړخ د پاسنيو ثنايا ، انياب ، رباعي او ضاحک له تالو سره ولګول شي د "ل" توری ادا کيږي.

إحدى حافتي اللسان (أو كلتاهما) مع ما يحاذيها من لثة الأسنان العليا)لثة الضاحكين والنابين والرباعيتين والثنيتين): ويخرج منه حرف اللام) **ل**).(برنامج الأحكام التجويد).

٥ –د "ن "مخرج:

کله چې د لام د مخرج نه لږ کښته د ژبې بيرونۍ برخه (چې په عربی کې ورته طرف لسان او په فارسي کې ورته نوک زبان وايي) د پاس تالو سره د ثنايا ، رباعياتو غاښونو مخامخ ولګول شي د "ن "توری اداکيږي.

٦ –د "ر "مخرج:

کله چې د ژبې نوک يا طرف لسان او د هغه د شاه څه برخه د پاس غاښونو (ثنايا ، رباعياتو) د تالو سره ولګول شي د "ر "توری ادا کيږي.

۷ –د "د،ت، ط "مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له بیخ سره ولګیږي د "د" ، "ت "او"ط "توري ادا کیږي ،خو دومره توپیر شته چې د" ط " حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د "دال" او"تا" حروف تش یا باریک ادا کیږي.

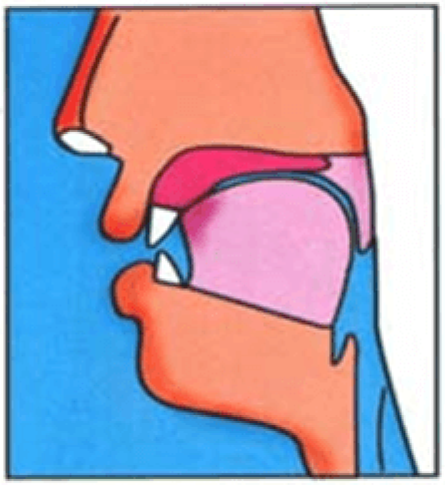

(ط)

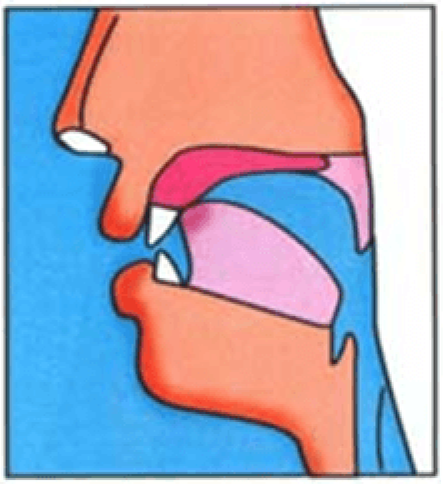

(ت،د)

۸ –د"ذ،ث ،ظ "مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له څوکې(سر) سره ولګیږي د) ذ،ث ، ظ (حروف ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د " ظ " حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د " ذال " او" ثا " حروف تش یا باریک ادا کیږي.

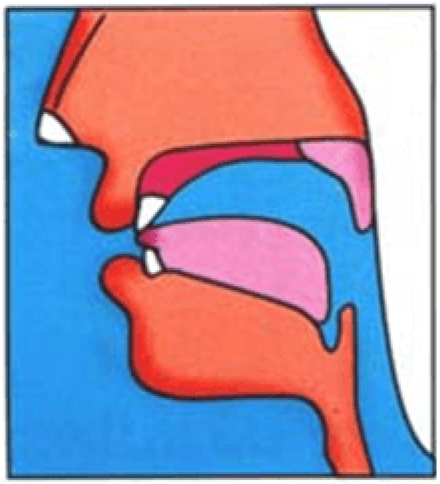

(ث،ذ)

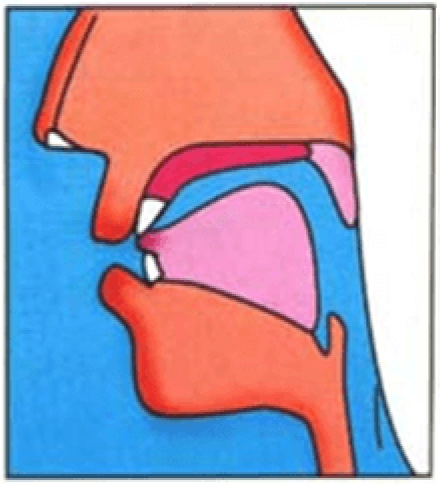

(ظ)

۹ –د"س،ز،ص "مخرج:

کله چې د ژبې څوکه د لاندنیو ثنایاوو د داخل طرف سره ولګول شي نو د" ز،س،ص "توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د" ص" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د " ز " او" س " حروف تش یا باریک ادا کیږي.

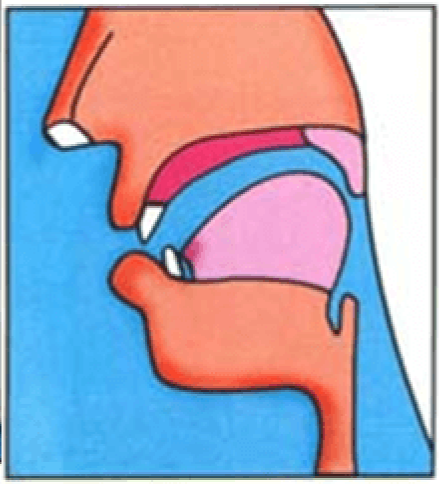

(ص)

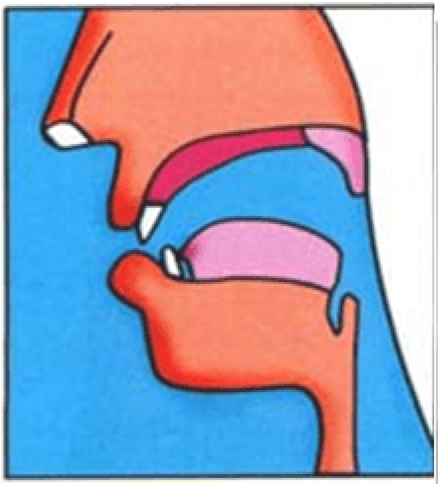

(زس)

۱۰ –د"ج،ش،ي "مخرج:

کله چې د ژبې منځنۍ برخه د د پاس تالو سره ولګیږي نو د "ج ، ش،ي" توري تلفظ کیږي.

او دلته د «ي» د حرف څخه غیر مدي «ي» مطلب ده.

دریم: شونډې

په شونډوکښې دوه مخرجونه دي: د "ف" مخرج او د" ب، م، و "مخرج چې څلور توري په لاندې ډول ورڅخه ادا کیږي:

۱ –کله چې پاسنۍ او لاندینۍ شونډې سره ولګیږي د "ب" او "م" توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې "ب" د شونډو له لاندې (داخل) طرف څخه او "م" د شونډو له وچ(اندنۍ) طرف څخه ادا کیږي او د "م" په ادا کولو د خیشوم مخرج هم برخه اخلي.

او کله چې دواړه شونډې د ګل د غوټۍ په څېر راغونډې شي او سره ونه لګول شي بې مده "و" ادا کیږي.

۳ –کله چې د لاندینۍ شونډې ګیډه د پورته ثنایا غاښونو له څوکو سره ولګول شي د " ف" توری ادا کیږي.

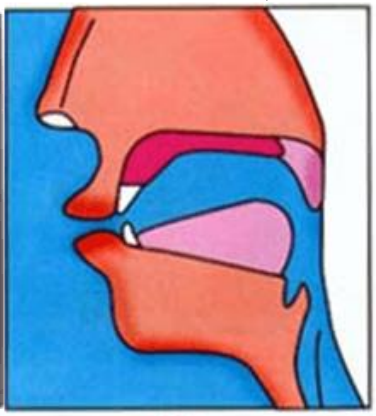

(و)

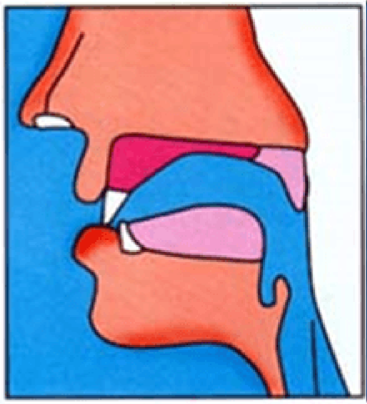

(ف)

ځلورم: خیشوم (دپوزي بیخ یا دپوزي آخره برخه).

له خیشوم څخه غنه ادا کیږي(غنه هغه آوازته وایي چې د غرڅه له آواز سره مشابه وي یعنې کله چې غرڅه خپل بچې ته آواز کوي نو آواز یې له غنی سره مشابه وي) ، کله چې نون اومیم مشدد واقع شي نو او یا غنه لرونکی ادغام مینځته راشي ، غنه ادا کیږي.

پنځم : جوف (د خولې داخلي خالیګاه).

له دغه ځای څخه دری مد لرونکي توري ادا کیږي.

١" –و" کله چې ساکن وي او له هغه څخه مخکې حرف پېښ ولري لکه "المغضُوْب"

" –2ی" کله چې ساکنه وي او مخکې حرف یې زیر ولري لکه " نستعِیْن"

" –3الف" کله چې ساکن وي او له هغې مخکې حرف زور ولري لکه " قَاْلَ. "

چې ښه مثال یې(نُوْحِیْهَا) دی.

د مخارجو د لنډیز جدول

شمیره	عام مخرج	د مخارجو شمیر	خاص مخرج	الحروف توري	مسلسل نمبر
١	الحلق (ستونی)	١	اقص الحلق (د ستوني آخري برخه)	ء ، ها	١
		٢	وسط حلق (د ستوني مینځني برخه)	ع،ح	٢
		٣	أدنی الحلق (د ستوني لومړی برخه)	غ،خ	٣
٢	اللسان ژبه	١	اقصی اللسان (کله چې د ژبې پاى د نرم تالو سره ولګول شي).	ق	۴
		٢	د «ق» د مخرج سره نږدې لږ د خولې د باندې طرف ته.	ک	۵
		٣	وسط اللسان (کله چې د ژبې مینځنۍ برخه د مقابل تالو سره ولګول شي).	ج،ش،ی	٦
		۴	حافة اللسان (کله چې د ژبې یواړخ له ښي یا چپ طرف پاس اضراس غاښونو د داخلي دیوال سره ولګول شي).	ض	٧
		۵	طرف اللسان(کله چې د ژبې څوکه د پاس د ثنایا غاښونود تالو سره ولګول شي).	ل	٨
		٦	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس ثنایا ،رباعیاتو د تالوسره ولګول).	ن	٩
		٧	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس تالوسره د رباعیاتو اوثنایاوو غاښونو مینځ کښې ولګول شي).	ر	١٠
		٨	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له بیخ سره ولګیږي).	د،ت،ط	١١

		۹	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له څوکې (سر) سره ولګیږي).	ث،ذ ، ظ	۱۲
		۱۰	رأس اللسان (کله چې د ژبې څوکه د لاندنیو ثنایاوود داخلي طرف سره ولګیږي).	س،ص،ز	۱۳
۳	الشفتان شونډې	۱	مابین الشفتین (کله چې پاسنۍ او لاندینۍ شونډې سره ولګیږي).	ب،م ،و	۱۴
		۲	کله چې لاندې شونډه د پاس غاښونو سره ولګول شي.	ف	۱۵
۴	جوف د خولې تشی	۱	الجوف (د خولې تشی څخه راوځي)	ا،و ،ي	۱۶
۵	الانف پوزه		الخیشوم (د پوزې له پیخ څخه راوځي).	غنه	۱۷

تمرین :

۱ –د قصی اللسان د ژبې کومه برخه ده او ددې برخې څخه کوم حروف ادا کیږي ؟

۲ –د (ضاد) د حرف مخرج بیان کړئ او د (ظاء او ذال) حروفو د ادا کولو سره یې څه فرق دی.

۳ –د (ذال) د حرف مخرج بیان کړئ او د (زاء) د حرف سره په ادا کولو کې څه توپیر لري ؟

۴ –د (حاء) او (هاء) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟

۵ –د (سین) او (صاد) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟

٦ –د (طاء) مخرج کوم دی او (تاء) سره کوم فرق لري او که نه ؟

د ساکن نون او تنوین احکام

ساکن نون هغه دی چې حرکت (زور،زیر او پیښ) ونه لري یعنی غړوندی واله "نْ" دی او تنوین دوه زوروته ،دوه زیرونه او دوه پیښونو (ـً ـٍ ـٌ) ته وایي.

ساکن نون او تنوین څلور احکام لري چې عبارت دي له: ادغام ،اقلاب ،اخفاء او اظهار.

۱ –ادغام:

ادغام په لغت کې د یو څیز په بل څیز کې داخلولو ته ویل کیږي.

او دعلم تجوید په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د "یرملون" (ی،ر،م،ل،و،ن) د تورو څخه کوم یو توری راشي نو هلته ادغام کیږي او دا ډول ادغام دوه ډوله دی: الف: غنه لرونکی . ب: بې غنی ادغام.

الف : غنه لرونکی ادغام:

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د یمنو (ی،م،ن،و) له تورو څخه کوم توری راشي غنه لرونکی ادغام پکې کیږي.

ب : بې غنی ادغام :

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د لر (ل،ر) کوم یو توری راشي بې غنې ادغام پکې کیږي.

دغُنه لرونکي ادغام مثالونه :

«ي : «مَنْ يَهْدي ــ آيَةً يُعْرِضُوا

«م : «مِنْ مالٍ ــ قرارٍمَكينٍ

«و : «مَنْ وُجِدَ ــ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ

«ن : «عَنْ نَفْسٍ ــ الى شَيءٍ نُكُرٍ

د بې غُني ادغام مثالونه :

«ل : «اِنْ لَبِثْتُمْ ــ مَتاعاً لَكُمْ

«ر : «مِنْ رَبِّكُمْ ــ مَثَلاً رَجُلاً.

استثناءات:

۱ –د ادغام لپاره دا شرط دی چې مدغم به په یو کلمه کې او مدغم فیه به په بله کلمه کې وي مګر که چېرې په یوه کلمه کې وي هلته اظهار مطلق تر سره کیږي او په قرآنکریم کې څلور ځایونه داسې دي لکه»: الدنیا، صنوان، قنوان، بنیان .«

۲ –کله چې په ساکن نون او میم وقف وشي نو اظهار مطلق واجب دی.

۳ –ځیني ځایونه د نون ساکن او تنوین له قواعدو څخه مستثنی دي لکه] : يس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ [،]ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ[.

د امام شاطبي په نزد د وصل په حالت د سین نون (یس) کې او همدارنګه دوهم آیت شریف کې حرف نون کې اظهار تر سره کیږي.

په عمومي توګه د ادغام اقسام:

د صرفیانو په اصطلاح کې که دوه همجنس توري په یوه کلمه کې په پر له پسې توګه راشي په داسې حال کې چې لومړی یې ساکن او دوهم متحرک وي نو ادغام مینځ ته راځي لومړی توری په دوهم کې مدغم کیږي او دا ډول ادغام په درې ډوله دی:

۱ –د جنسینو ادغام:

که دوه توري له یوجنس (یو مخرج) څخه په یوه کلمه کې په پرله پسې توګه راشي چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کیږي چې دېته د جنسینو ادغام ویل کیږي لکه:

قَدْتَّبَيَّنَ – اِرْكَبْ مَّعَنَا – يَلْهَثْ ذّلِکَ – وَدَّت طَّآئِفَةٌ.

په پورته مثالونو کې د (دال ، تاء) ، (باء ، میم) ، (ثاء ، ذال) او (تاء ، طاء) حروف له یو مخرج څخه دي چې یو په بل کې مدغم شوي او د ادغام نښه یې شد دی.

۲ –د مثلينو ادغام:

که دوه يوشان توري په يوه کلمه کې په پرله پسې ډول راشي چې اول يې ساکن او دوهم يې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کيږي چې ديته د مثلينو ادغام وايي : لکه:

فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ – وَقَد دَّخَلُواْ – وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِباً

۳ –د متقاربينو ادغام:

که دوه داسې توري په يوه کلمه کښې پرله پسې راشي چې مخرجونه يې سره نژدې وي پداسې ډول چې اول يې ساکن او دوهم يې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کيږي چې ديته د متقاربينو ادغام ويل کيږي لکه.

ساکن (قاف) په (کاف) کې چې مخرجونه يې سره لنډ دي لکه:

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاء مَّهِينٍ.

ساکن (لام) په (راء) کې : [وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْما]

ساکن (نون) په (راء) کې لکه : [أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ]

لاندې حالات ورڅخه مستثنی دي ځکه چې دلته سکته ادا کيږي:

[كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ] (سوره: المتففين).

[وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ] (سوره : القيامة)

قاعده : د هغه ادغام چې لومړی توری يې ساکن او دوهم متحرک وي حکم واجب دی.

لکه: فاضرب بعصاک الحجر

قاعده : که د متماثلينو په ادغام کې لومړی او دوهم توری دواړه متحرک وي نو هلته ادغام کول جايز دي لکه:« لاتأمنا» چې په اصل کې «لاتأمننا» ؤ د عاصم رحمه الله په نزد جايز ادغام په ټول قرآن کې همدا يو ځای د لاتأمنا په کلمه کې دی.

او که چېرته لومړی توری متحرک او دوهم ساکن وي هلته ادغام کول منع دي لکه يغضضن دا ځکه چې لومړی توری قوی متحرک دی او دوهم توری چې ساکن دی ضغيف دی چې د ادغام تحمل نلري.

د ادغام په وجه د ادغام دوهم توری ځنې وخت په مکمل ډول له مينځه ځي او د ځينو آواز پاتې کيږي چه دوه قسمه دی.

کامل ادغام:

هغه ادغام دی چې کله دوه توري چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي مدغم شي تر ادغام وروسته د لومړي توري د تلفظ کولو هیڅ اثر پاتی نه شي لکه:

أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا –مِّن رَّبِّهِمْ

لیدل کیږي چې د (تاء) لفظاً او صفتاً نه تلفظ کیږي

یا لکه:

أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ

دا ډول ادغام په قرآنکریم کې په مشدد ډول ښودل شوی وي .

ناقص ادغام:

د دوو تورو داسې ادغام چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي تر ادغام وروسته د لومړي ذاتاً څه اثر پاتې ولې صفت یې باقي وي ،یا په بل عبارت کله چې لومړی حرف د یو څو صفاتو سره په دوهم حرف کې مدغم شي دیته ناقص ادغام وایي.

مثال:

وَمَا لَهُم مِّنَ اللّهِ مِن وَاقٍ ، مَن يَقُولُ

لیدل کیږي چې نون په (واو) او (یاء) مدغم شوی دی مګر د غني صفت یې پر ځای پاتې دی چې داسې تلفظ کیږي:

مِـ ں ـوَاق

مـ ں ـيَقُول

اقلاب ، اظهار او اخفاء

اقلاب:

اقلاب لغتاً یو شیز په بل شیز بدلولو ته وایي او د علم تجوید په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون او یا تنوین څخه وروسته د "ب" توری په کومه کلمه کې راشي نو تنوین یا ساکن نون په واړه میم بدلیږي او غنه پکې ضروري وي.

مثال: مِنْ بَعْدِ – سَمِيعٌ بَصِيرٌ

اظهار:

اظهار په لغت کې ښکاره کولو ته وايي ،او د علم تجويد په اصطلاح کې د دوه تورو جلا کول دي ،داسې چې د ساکن نون او تنوين څخه وروسته د حلقی حروفو (ء،ه ،ع،ح، غ ،خ) څخه يو توری راشي ،ساکن نون يا تنوين اظهاريږي يعنی ښکاره او له وروستي توري څخه جلا تلفظ کيږي نون په طبعی شکل له خپل مخرج څخه ادا کيږي،ځکه چې نون د خولې له ابتدا څخه را وځي ،او حلقي حروف په حلق کې ادا کيږي چې فاصله يې يو تر بله ډيره ده.

مثالونه:

ء:	يَنْأَوْنَ	مِنْ أَمْرِهِمْ	كُلٌّ آمَنَ
ه :	مِنْهُمْ	اِنْ هُوَ	فَرِيقاً هَدي
ع :	اَنْعَمْتَ	مَنْ عَمِلَ	سَمِيعٌ عَلِيمٌ
ح :	تَنْحِتُونَ	فَمَنْ حَجَّ	حَكِيمٌ حَمِيدٌ
غ :	فَسَيُنْغِضُونَ	مِنْ غِلٍّ	قَوْلاً غَيْرَ
خ :	اَلْمُنْخَنِقَةُ	مِنْ خَيْرٍ	حَكِيمٌ خَبِيرٌ

اخفاء:

اخفاء په لغت کې پټولو ته وايي او د علم تجويد په اصطلاح کې کله چې د اظهار،ادغام او اقلاب له حروفو څخه پرته د هجاء د نورو پنځلسو (ت،ث،ج،د،ذ،ز،س،ش،ص،ض،ط،ظ،ف،ق،ک) تورو څخه يو توری د ساکن نون يا تنوين څخه وروسته راشي نو دغُنې سره اخفاء پکې کيږي.

يعنی د ساکن نون يا تنوين د ادا کولو مخرج د اخفاء د حرف مخرج ته ورل کيږي او هلته ادا کيږي.

يا په بل عبارت کله چې د اخفاء توري له ساکن نون او تنوين څخه وروسته راشي نو ساکن نون يا تنوين په متوسط ډول د اظهار او ادغام تر منځ ادا کيږي.

ص : ينْصركم ريحاً صرصراً

ذ: منْذر سراعاً ذلک

همداسې د هيجا د نورو حروفو لپاره:

ادغام

د ساکن توري داخلېدل په محترک توري کې چې د یو مشدد توري په توګه لوستل کیږي.

دوه ډوله دي : ۱– غنه لرونکی ۲– پرته له غنې

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین	
ي	مِنْ یقول	و فرقٌ یجعلون	غنه لرونکی ادغام
ن	مِنْ نعمة	یومئذٍ ناعمة	
م	وانْ من شيء	عذابٌ مقیم	
و	مِنْ ولي	یومئذٍ واهیة	
ل	مِنْ لدنا	فسلامٌ لک	بې غنې ادغام
ر	مِنْ ربهم	غفورٌ رحیم	

اقلاب

د ساکن نون او تنوین بدلول په میم باندې سره له غنې او حرف باء

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ب	مِنْ بعد	سَمِیعٌبَصِیرٌ

نون او تنوین ځکه په میم بدلیږي چې «م» مخرج د «باء» د مخرج سره مشترک دی او همدارنګه د «م» توری د «نون» سره په غنه کې مشرک لري.

اظهار

د غنې شخه پرته د اظهار د تورو او نون حرف ښرګند او ښکاره لوستل

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ء	ينْأون	كلٌ آمن
هــ	منْهم	جرفٍ هار
ع	منْ عمل	حقيقٌ على
ح	منْ حاد	عليمٌ حكيم
غ	منْ غل	قولاً غير
خ	المنْخنقة	يومئذٍ خاشعة

اخفاء

د ادغام او اظهار تر منځ حالت دی د تشدید شخه پرته غنه

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	**تنوین**
ص	ينْصركم	ريحاً صرصراً
ذ	منْذر	سراعاً ذلک
ث	منْ ثمرة	جميعاً ثم
ک	منْ كل	عاداً كفروا
ج	منْ غل	شيئاً جنات
ش	المنْخنقة	عليمٌ شرع
ق	ينْقلبون	سميعٌ قريب
س	منْ سبيل	بشراً سويا
د	انْدادا	قنوانٌ دانية
ط	ينْطقون	صعيداً طيبا
ز	فانْ زللتم	يومئذٍ زرقا
ف	وانْ فاتكم	عمىً فهم

ت	منْتهون	جناتٍ تجري
ض	منْ ضل	مسفرةً ضاحكة
ظ	منْ ظهير	ظلاً ظليلا

د ساكن ميم احكام

ساکن میم درې احکام لري ادغام ،اخفاء او اظهار

۱–ادغام :

ساکن میم فقط په میم کې ادغامیږي .

کله چې د ساکن میم نه وروسته بل متحرک میم راشي نو میم په میم کې مدغم کیږي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه غنه پکې کیږي . لکه :

(أَمْ مَّنْ) (وَمِنْهُمْ مَّنْ) (كَمْ مِّنْ) (لَهُمْ مَغْفِرَةٌ) .

۲– اخفا :

کله چې له ساکن میم نه وروسته د (ب) حرف راشي له غنې سره اخفا کیږي چې دیته شفوي اخفا هم ویل کیږي یعنی شونډې به دیوه وینبته په اندازه فاصله لري او مکملې به نه سره لګیږي .

احکام تجوید لیکي چې که د میم نه وروسته د (ب) حرف راشي اخفا او اظهار دواړه روا دي مګر اخفاء کول غوره دي .

مثال :

(هُمْ بَارِزُونَ) (كَلْبُهُمْ بَاسِطٌ) (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ).

۳– اظهار :

د ادغام او اخفا حروفو (م،ب) پرته نور شپږویشت حروف که له ساکن میم وروسته راشي اظهار کیږي . یعنی ساکن میم له غنی پرته ښکاره او له خپل مخرج څخه ادا کیږي .

لکه : أَنَّ لَهُمْ جَنَّتٍ – أَمْ حَسِبْتُمْ اَن تدخل– أَلْحَمْدُ للهِ ، لهم فيها

خو د نورو حروفو په پرتله په (و، ف) تورو کې د مخرج د اختلاف په وجه اشد اظهار کیږي لکه : په "و" کې امْوَالِ او په "ف" کې كَيدَهُمْ فى تَضْلِيْلٍ

د ساکن میم احکامو لنډیز

ادغام کله چي د ساکن میم وروسته متحرک میم راشي ادغام صورت نیسي چي د متماثلین ادغام بلل کیږي.

حرف	مثال
م	و منهمْ من – کمْ من – أمْ من

دي ادغام ته متماثلین ادغام وایي ځکه دواړه توري یو شان د یو مخرخ څخه دي او همارنګه ادغام ضغیر هم بلل کیږي ځکه چي اول یې ساکن او دوهم یې متحرک دی.
اخفاء کله چي د ساکن میم وروسته د باء حرف راشي اخفاء میخته راځي چي یوازې په دوو کلمو کي میخته راځي.

حرف	مثال
ب	همْ بارزون – کلبهمْ باسط

اظهار کله چي د ساکن میم وروسته د «باء او میم» حروفو پرته د هیجا نور حروف راشي هلته اظهار کیږي ، یعني د غني پرته ځرګند لوستل کیږي
مثالونه
أمْ أمنتم – یمْترون – أن لهمْ جنات – أمْ خلقوا

مشدد نون او میم

حروف	مثال		
	په حروفو کي	په افغالو کي	په اسماء کي
ن	انَّ	تظنُّون	منَّا
م	ثمَّ	دمَّرناهم	همَّاز
حکم : د دوو حرکتونو په اندازه غنه کول.			

غُنه :

غُنه هغه آواز دی چي له خیشوم (د پوزې له وروستۍ برخې) څخه راوځي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي .

یو حرکت دومره وي لکه خلاصه ګوته چي بنده شي یا تړل شوي ګوته چي خلاصه کړل شي .

غنه په میم مشدد ، میم مدغم او میم اخفاء ، نون مشدد ، نون مدغم نون احفاء او تنوین کي تر سره کیږي

غنه لره پنځه مراتب دي :

۱– المشدد (شد لرونکي میم او نون کې کامله غنه تر سره کیږي) .

۲– المدغم (د ادغام په صورت کې کامله غنه تر سره کیږي) .

۳– المخفي (د اخفاء نون او تنوین او اخفاء شفوي او اقلاب په صورت کې کامله غنه د دوو حرکتونه په اندازه تر سره کیږي) .

۴– الساکن المظهر (کله چې نون ساکن وروسته حلقي حروف وي په نون کې ناقصه غنه تر سره کیږي او د شفوي اظهار په صورت په میم کې ناقصه غنه ادا کیږي).

۵– المتحرک (په نون او میم متحرک کې ناقصه غنه تر سره کیږي) .

د مد احکام ،لومړي برخه

د مد احکام

مد په لغت کې کش کولو ته وایي او د تجوید په اصطلاح کې د مد د تورو صوت ته له طبعی اندازې زیات کش کولو ته مد وایي .

د مد توری دری دي (الف ،واو، یاء) یعنی چې کله "الف" ساکن ماقبل حرف یې فتحه یا زور ولري لکه :قَال.

او چې کله "واو" ساکن ماقبل یا مخکینی حرف یې ضمه یا پیښ ولري لکه :یقُول

او چې کله "یا" ساکنه ما قبل حرف یې کسره یا زیر ولري لکه : قِیْل

هر کله چې له دغو دریو حروفو وروسته همزه یا سکون راشي د مد توري له طبعي اندازې زیات کش کول کیږي.

یعنی د مد سبب دوه څیزونه دی همزه – سکون.

قصر (لنډول) قصر د مد ضد دی چې پدی حالت کې د مد حروف په طبعی ډول کش کول کیږي او زیادت نه پکې کیږي یعنی د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي دا ځکه چې د مد له حروفو وروسته د مد سبب (همزه اویا سکون) نه وي راغلي.

مد عموماً په دوه ډوله دی.

لومړي– اصلي (طبیعي) مد

دوهم– فرعي یا طویل مد

لومړی– اصلي یا طبیعي مد:

طبیعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو (الف، واو،یاء) وروسته همزه یا سکون نه وي راغلی چې د قصیر یا اصلی مد په نامه هم یادیږي چې د یو الف یا دوه حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

دوهم– فرعي مد:

فرعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو وروسته سبب (همزه او سکون) راغلی وي ،او دغه مد د طویل مد په نامه هم یادیږي.

د اصلي (طبيعي) مد ډولونه:

طبعي يا اصلي مد په پنځه قسمه دی چې په لاندې ډول بيانيږي:

۱ –مد بدل:

هغه مد دی چې په هغه کې دوی همزی متصل يو په بل پسی راغلی وي لومړۍ متحرکه او دوهمه يې ساکنه وي، دوهمه ساکنه همزه د مد په حرف يعنی "الف" او يا "ی" بدله شوي وي لکه: (آدَمَ) چې دا په حقيقت کې (أأدَمَ (وو چې پدې کې دوهمه همزه د مد په حرف يعني الف باندې بدله شوې او (آدم) ترېنه جوړ شوی، يا لکه: (اِيمَاناً) چې دا په حقيقت کې (اِأمَاناً) وو چې پدې کې هم دوهمه همزه د مد په حرف يعني "ی" باندې بدله شوې او(ايمانا) ترېنه جوړ شوی.

د مد بدل کش کول د دوو حرکتونو په اندازه جايز دي چې ځيني علماء کرام يې د کش کولو اندازه تر دوو حرکتونو زياته ګڼي او په مد فرعي کې يې شماري (الميسر المفيد في علم التجويد ص ۷۷).

۲ –مد عوض:

کله چې په مفتوح يا زور لرونکي تنوين باندې وقف وشي نو زور لرونکی تنوين په الف باندی عوض کيږي چې په دې صورت کې د دوو حرکتونو په اندازه مد کول واجب دي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی :[وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا].

په « أَفْوَاجًا » چې کله وقف وشي « أَفْوَاجَا » لوستل کيږي او د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

۳ –اصلي حرفي مد :دا هغه مد دی چې د مقطعاتو په ځينو حروفو کې راغلی وي ، او دوه حرکته مد پکې کيږي لکه (حا، يا، طا، ها ، را) چې دا حروف د (حی طهر) په کلمه کې جمع شوی دي.

۴ –مد صلهء صغرای يا صلهء قصير:

کله چې د "ها" ضمير او "ها" اسم اشاره په يوه کلمه کې راغلی وي او له هغه څخه مخکې يا وروسته حرف متحرک وي نو د دوو حرکتونو په اندازه مد پکې ادا کيږي.

چې د پيښ په حالت کې د (واو) په شان لوستل کيږي او د زير په حالت کې د (ی) په شان لوستل کيږي.

لکه دا قول د الله سبحانه وتعالی : وَامْرَأَتُهُ و حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (المسد).

او فرمايي : فَوَسَطْنَ بِهِ ی جَمْعًا (العاديات).

۵ –مد تمکين :کله چې دوي "يا" ګانې يا دوه "واو" وونه په يوه کلمه کې راشي په داسې شکل چې اوله "ی" يا اول "واو" ساکن او دوهم متحرک وي نو په دی حالت کې هم دوه حرکته مد ادا کيږي چې ديته مد تمکين وايي او دری حالتونه لري:

الف : کله چې ساکن واو وي ماقبل حرف يې پيښ ولري او د ماقبل مخکې حرف زور ولري لکه : ءأمنوا وعملوا الصالحات{

يا کله چې د ساکن ياء څخه مخکې متحرکه ياء راشي لکه : { في يومين }.

ب) : کله چې مدي واو د پيښ لرونکي واو وروسته راشی لکه : { يلوون }.

يا د زير لرونکي ياء څخه وروسته مدي ياء راشی لکه : {يحيي ويميت}.

ج) : کله چې د زبر لرونکي مشددې ياء وروسته مدي ياء راشي لکه : { حُيِّيْتم ، النبيِّين ، الأميِّين }

په پورته درې واړو صورتونو کې تمکين مد ادا کيږي د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

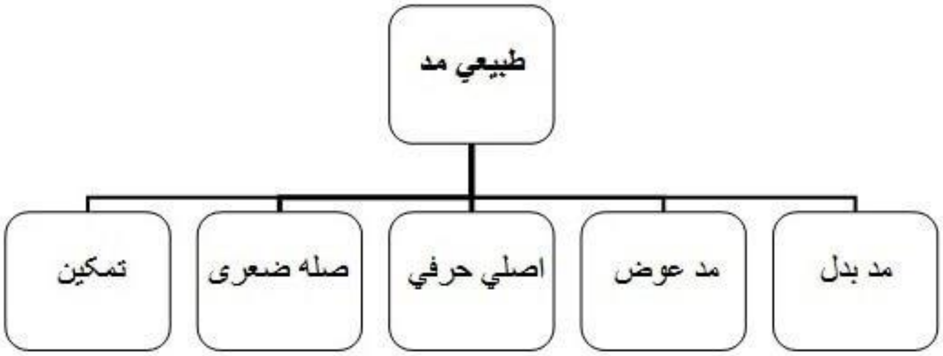

د فرعي مد احکام

د فرعي مد ډولونه :

فرعي یا غیر طبعي مد هغه مد ته وایي چې د مد تر حروفو وروسته سبب راغلی وي چې سبب یې همزه یا سکون دی له دوه حرکتونوڅخه زیات بیا تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کیږي او فرعي مد په لاندې ډولو ویشل شویدی:

هغه مد چې سبب یې همزه وي په دوه ډوله دی:

١ –مد متصل واجب

٢ –مد منفصل جایز

هغه مد چې سبب یې سکون وي ، دا هم په دوه ډوله دی:

١ –اصلي سکون

٢ –عارضي سکون

د اصلي سکون له کبله مد په څلور قسمه دی :

مثقل کلمي ، مخفف کلمي ، مثقل حرفي او مخفف حرفي.

د عارضي سکون له کبله مد په دوه ډوله دی :

مد عارض لسکون ، مد لین لازم

فرعي یا غیرطبعي مد په لاندی ډول په تفصیل سره ذکرکیږي.

١ –متصل مد :

کله چې د مد له تورو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په یوه کلمه کې وي ، پدغه صورت کې د مد حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي ،د حفص په نزد څلور یا پنځو حرکتو په اندازه کش کول کیږي اوحکم یې واجب دی

لکه[: شَآءَ –جَآء –أَلْمَلآئِكَة].

وینو چې په « شَآءَ «کې د الف چې د مد حرف دی وروسته همزه راغلي ده.

۲ –منفصل مد :

کله چې د مد له حروفو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په یوه کلمه کې نه وي بلکي د مد حرف په یوه کلمه کې او همزه په بله کلمه کې راغلي وي منفصل (جلا) مد بلل کیږي ، چې د څلورو حرکتو نه تر پنځو حرکتونو پورې کش کول کیږي او حکم یې جایز دی لکه:

[مَآ أُنزِل – إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ]

۳ –مثقل کلمي مد:

کله چې د مد حرف او سبب یې (سکون) دواړه په یوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب شد لرونکي توري وي یا د مد د حرف وروسته مشدد حرف راغلی وي د کلمي مثقل مد په نامه یادیږي لکه:

[وَلاَ الضَّآلِّينَ – الْحَآقَّةُ]..

په « الضَّآلِّينَ » کې د الف چې د مد توری وروسته مشدد حرف چې لام دی راغلی دی.

ددی مد حکم لازم دی یعنې د شپږو حرکتو پورې کش کول کیږي.

۴ –مخفف کلمي مد :

کله چې د مد د حرف وروسته د مد سبب د سکون لازم په توګه په یوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب مشدد نه وي د کلمي مخفف په نوم یادیږي.

سکون لازم دا چې د وقف او وصل دواړو حالاتو کې سکون اصلي وي تغیر نه کوي دا مد د قرآنکریم یوازې په یوه کلمه راغلی لکه [: ءالئن]

ددی مد حکم هم لازم دی د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

۵ –مثقل حرفي مد :

کله چې د مد حرف او سبب یې(سکون) په یو د مقطعاتو حروفو کې راشي او سبب یې شد لرونکي توري وي د مثقل حرفي مد په نامه یادیږي. لکه : الم – طسم

د یاء څخه وروسته راغلی نون (السین) په میم مدغم شوي او یا باندې مد کول مثقل (درونډ) مد ګرځیدلی دی. پدې حروفو کې څکه مد وي چې (لام) یا (سین) کې د مد حرف ساکن ماقبل یې له خپله جنسه یعنی "الف" ساکن ماقبل یې زور او"ی" ساکنه ماقبل یې زیر او وروسته یې مشدد حرف راغلی دی چې ددی مد حکم هم لازم دی یعنی (مثقل حرفي لازمي مد هم ورته وایې) او د پنځوڅخه ترشپږو حرکتو پورې کش کول کیږي.

٦ –مخفف حرفي مد :

کله چې د مد له حرف څخه وروسته په یو د مقطعاتو حروفو کې سبب (سکون) راغلی وي او مشدد نه وي د مخفف حرفي مد په نامه یادیږي. لکه:

[ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ – ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ –ن والقلم ومایسطرون].

پدې حروفو کې ځکه مد وي چې (قاف) یا (نون) یا(صاد) کې د مد حرف ساکن ماقبل یې له خپله جنسه یعنی "الف" ساکن ماقبل یې زور او"و" ساکن ماقبل یې پیښ او وروسته یې سکون راغلی دی. ددی مد حکم هم لازم دی تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کیږي.

۷ –مد عارض لسکون :

کله چې د مد له حروفوڅخه وروسته سکون راشي او دغه سکون اصلي سکون نه وي بلکه د وقف له کبله یو حرف ساکن شوی وي نو دیته عارضي سکون وايي او مد ته یې عارض لسکون مد وايي، چې دا هم د دوه حرکتونو، څلورو حرکتونو او شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي او ددې مد حکم هم جایز دی یعنی پدی کې طول ، توسط او قصر جواز لري لکه:

[رب العالمینْ ، الکافرونْ، ان الله شدیدالعذابْ]

۸ ــ **د لین لازم مد** :

لین نرمۍ ته وايي چې دا صفت په دوو حروفو کې دی کله چې "واو" ساکن وي ماقبل یې زور لرونکی توری وي او یا "ي" ساکنه ماقبل یې زور لرونکی توری وي چې دغه "و" او "ی" ته د لین حروف وایې یعنې کله چې "و" او یا "ی" ساکن ماقبل یی زور لرونکی توری وي نو پدې حالت کې مد کیږي که ددی مد سبب(سکون) اصلی وي د(لین لازم) په نامه یادیږي لکه: (کهیعص) چې د عین په حرف کې لین لازم دی اوحکم یی لازم دی یعنی طول یی د پنځوڅخه ترشپږو حرکتو اوتوسط یی تردونیموحرکتو پوری کش کول کیدای شي ، او که ددی مد سبب(سکون) عارضي یعنی د وقف له کبله وي د لین عارض لسکون په نامه یادیږي لکه : من خَوْفٍ – قریش –البیت چې ددی مد حکم جایزدی یعنی طول – توسط او قصر جواز لري.

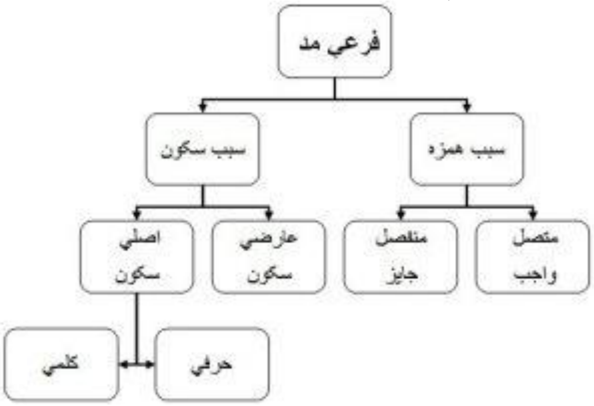

د طبيعي او فرعي مدونو د ډولونو لنديز:

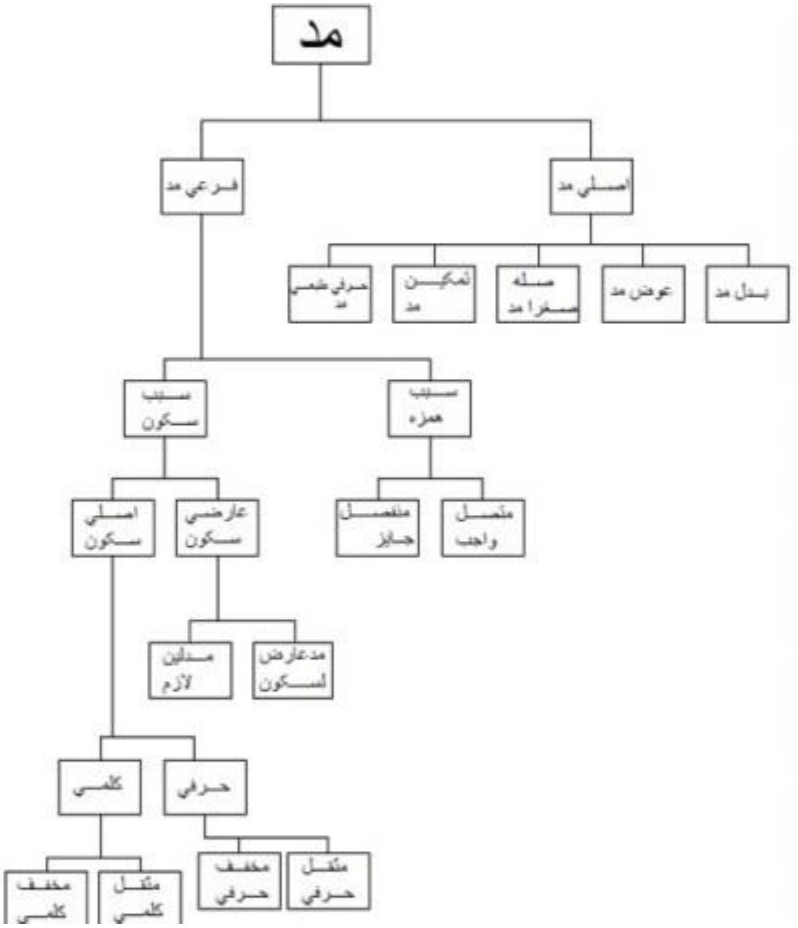

د «را» د حرف احكام:

١ –د "را" تورى كه چيرى زور يا پيښ ولري يا د "را" حرف خپله ساكن مخكې حرف يې زور يا پيښ ولري نو پدې صورت كې تفخيم كيږي يعنى "را" ډكه تلفظ كيږي.

مثالونه : رَبُّكَ – رُزِقُواْ – مَّرْفُوعَةٌ – عُرْضة

٢ –كه د "را" حرف زير ولري يا "را" ساكنه او مخكې حرف يې زير ولري نو پدې صورت كې ترقيق كيږي "را" باريكه تلفظ كيږي.

رِحْلَةَ – فِرْعَوْنَ

٣ –كله چې "را" ساكنه او ماقبل حرف يې زير ولري او وروسته يې مستعليه حروف په يوه كلمه كې راشي نو پدې حالت كې "را" ډكه تلفظ كيږي يعني تفخيم پكې كيږي لكه:

[إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ،قِرْطَاسٍ]

اوکه چیرته "را" په یوه کلمه او حرف مستعلیه په بله کلمه کې راغلی وی پدی حالت کې "را" باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکی کیږي لکه: فاصبرصبرا جمیلا.

۴ –کله چې "را"ساکنه ماقبل یې همزه وصل راغلی وي یا مخکی له "را" نه عارضي کسره راغلی وي پدې حالت کې هم "را" ډکه تلفظ کیږي یعنی تفخیم پکی کیږي لکه:

[أَمِ ارْتَابُوا –ارْجِعِي].

په پورته مثالونو کې مخکی له "را" څخه عارضي کسره یا وصلی همزه راغلی ده.

۵ –کله چې "را" ساکنه او ماقبل حرف یې هم ساکن وي نو د هغه ماقبل ماقبل ته ترجیح ورکول کیږي که د ماقبل ماقبل یې زور یا پیښ وي ډکه او که زیر وي باریکه تلفظ کیږي لکه: [وَالْفَجْرِ+ وَلَيَالٍ عَشْرٍ].

٦ –کله چې "را" ساکنه او ماقبل یې "ی" ساکنه راغلی وي نو پدې حالت کې هم "را" باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکی کیږي لکه: خیْر، سیْر.

د حرف لام احکام:

١ –په لفظ جلاله (الله جل جلاله) کې که د لام نه مخکې حرف زور یا پیښ ولري تفخیم کیږي یعنی"لام" ډک تلفظ کیږي لکه : هُوَ اللَّهُ –نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ

همدارنګه که د"لام" نه مخکې حرف ساکن وي له هغه مخکې حرف زور یا پیښ ولري پدې صورت کې هم د "لام" توری ډک ادا کیږي لکه : عَلَى اللَّهِ –واعْبُدُوا اللَّهَ.

٢ –که د "لام" نه مخکې حرف زیر ولري یا د "لام" نه مخکې حرف ساکن وي او د هغه نه مخکې حرف زیر ولري ترقیق کیږي یعنی "لام" باریک ادا کیږي لکه : [قُلِ اللَّهُمّ – وَيُنَجِّي اللَّهُ]

مګر لام (ال) بغیر له لفظ جلاله نه په نوروکلماتو کې په دوه ډوله دی:

١) –شمسي حروف) "ال" شمسي

٢) –قمري حروف) "ال" قمري

شمسي حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پرې داخل شي نو (لام) نه لوستل کیږي بلکې په وروستي حرف کې مدغم کیږي.

لکه :أَلنَّاسُ، أَلطَّآمَّة – الشّمس– التّواب... اوداسی نور.

د شمسي "ال" د پیژندني علامه دا ده چې د لام نه وروسته حرف شد لرونکې وي.

قمري حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پرې داخل شي نو (لام) لوستل کیږي یعنې نه مدغمیږی لکه : أَلْقَمَرُ، أَلْعَلِيمُ – الخبیر– القیوم ... اوداسی نور

- ددې درسونو بیا کتونکی حافظ القرآن ښاغلی قاري صاحب وایي : زمونږ ګران استاد مرحوم قاضي صاحب محمدکریم حیدري په لاندی شعرکی په ډیرښه ډول بیان کړیدي.

د حلق شونډو ټول حروفونه
د لسان جیم ، یا، قافونه
قمري ګڼه جانانه

نورشمسي دي پرماګرانه

القمر الشمس ته ګوره

نورقیاس کړه زما وروره

لکه پټ ستوري په لمرکې

وي خوښکاري په قمرکی

القمرکی لام ښکاره دی

په الشمس کې پټ پنه دی

اوپه بل ځای کې یی په لنډ ډول داسی بیان کړیدي.

شین جمع غاښونه شمسي —– نور واړه قمري

یعنی شین له هغوحروفوسره یوځای چې په غاښونوکی اداکیږی شمسي حروف دی اوپاته نور قمري حروف دي چې دواړه (۱۴ – ۱۴) حروف کیږي.

یعنې شمسي حروف دا دی : (ت – ث – د – ذ – ر– ز–س –ش –ص –ض –ط –ظ –ل– ن.(

او پاپې نور قمري حروف دي.

د همزه وصل احکام:

تعریف : همزه وصل هغه زیاته شوې همزه ده چې د ساکن حرف د لوستلو لپاره کارول کیږي ، په اول د کلمې کې لوستل کیږي او په مینځ د کلمې نه لوستل کیږي.

د قرآنکریم ځینی کلمات داسې وي چې لومړی حرف یې ممکن حرکت (زور،زیر،پیښ) لرونکی وي د دا ډول کلماتو د تلفظ په پیل کولو کې څه مشکل نه وي.

مګر په داسې صورت کې چه د کلمې لومړی حرف ساکن وي نو د هغه د تلفظ شروع غیر ممکنه وي نو باید د هغه د ابتداء لپاره د وصل همزه وکاروو تر څو وتوانیږو د کلمې لومړی حرف تلفظ کړای شو په همدې وجه د (و صل همزې) په نوم یادیږي.

یعنی د وصل د همزي په وسیله د کلمې لومړی ساکن حرف تلفظ کیږي.

همزه دوه قسمه ده : همزه وصل (ا) او همزه قطع (أ)

همزه وصل : هغه همزه ده چې کله د کلمې په پیل کې راشي تلفظ کیږي مګر کله چې د کلمې په مینځ کې راشي نه تلفظ کیږي.

د کلمې په پیل کې لکه :العمَّ ، المدرسة

د کلمې په مینځ کې لکه : ما اسْمُکَ

همزه قطع : هغه همزه ده چې په هر حالت کې تلفظ کیږي.

د وصل همزه په دریو کلمو اسم ، فعل او حرف کې واقع کیږي.

د همزه وصل حرکات:

۱ –حرف:

په قرآنکريم کې هغه حرف چې د وصل همزه اخلي حرف تعريف (الف ،لام) دی چې د وصل په حالت کې زور اخلي.

کله چې د وصل همزه په لام تعريف داخله شي د د ابتدا او پيل په حالت لوستل کيږي او په مينځ کې نه لوستل کيږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالى :[التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَالسَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدونَ] (التوبه:۱۱۲).

وينو چې همزه وصل يوازې په (التَّائِبُونَ)لوستل او په نورو ټولو کلمو کې ساقطيږي او د فتحې (زور) حرکت اخلي

ملاحظه :کله چې همزه استفهام (د سواليه همزه) په الف لام تعريف داخله شي نو همزه په الف مد بدليږي لکه) : آللّهُ) په لقوله تعالى : [قُلْ آللّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّهِ تَفْتَرُونَ] (فصلت :۴۴).

۲ –اسم:

د وصل همزه په سماعي او قياسي اسماء داخليږي ، او سماعي اسماء لس دي چې د هغه څخه اووه اسماء په قرآنکريم کې ذکر شوي دي لکه) : اِبن،اِبنت، اثنان، اثنتان، امرؤ ، امرأة، اسم).

لکه دا قول د الله تعالى :[اِبْنَ مَرْيَمَ] (البقرة: ۸۷).

[اِبْنَتَ عِمْرَانَ] (التحريم: ۱۲).

قياسي اسماء:

د خماسي فعل مصدر لکه : اِبتغاء – اِفتراء

د سداسي فعل مصدر لکه : اِستکبار

په اسماء کې د وصل همزه هميشه زير لرونکي وي.

۳ –فعل:

د اسم او حرف پرته د قرآنکريم نورې کلمې د فعل دي ،د فعل د کلمې دريم حرف ته ګورو کهچيرې د فعل د دريم حرف حرکت زور يا زير لرونکى وي نو د وصل همزه مکسوره (زير لرونکى) وي او که د فعل دريم حرف مضموم (پيښ لرونکى) وي نو د وصل همزه به هم مضمومه وي لکه:

قوله سبحانه وتعالى :[اِهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ] (الفاتحة).

و قوله سبحانه وتعالى :[اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ] (التوبة: ۸۰).

و قوله سبحانه وتعالى :[اُدْخُلُواْ الْجَنَّةَ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ].

لسم درس – د حروفو صفات

د حروفو صفات

صفات د صفت جمع ده او صفت د حرف د ادا په وخت کې داسې کيفيت دی چې له بل حرف سره يې فرق وشي د حروفو د صفاتو يوه ګټه همدا ده چې د يو شان مخرج يا قريب المخرج حروفو فرق وشي.

د صفاتو په شمیر کې د علماؤ اختلاف دی چې ځینې علماء شمیر اوولس (۱۷) او د ځینې په نزد څلویښت او څلور څلویښت دي .دلته هغه قول چې شمیر یې اوولس دی تر مطالعې لاندې نیول شوی دي.
صفات په دوؤ برخو ویشل شوي دي متضاد او غیر متضاد.
متضاد صفات: متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد وي او دا پنځه صفات دي چې له ضد سره یی لس صفات کیږی.
غیر متضاد صفات : غیر متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد نه وي او دا اووه صفات دي.
متضاد صفات :متضاد صفات پنځه دي چې له ضد سره یی لس کیږي لکه په لاندې جدول کې:

استعلاء (مستعلیه)	ضد	استفال (مستفله)
شدت (شدیدیه)	ضد	رخوت (رخویه)
جهر(جهریه)	ضد	همس (مهموسه)
اطباق (مطبقه)	ضد	انفتاح (منفتحه)
اذلاق (مذلقه)	ضد	اصمات (مصمته)

۱ –استعلاء(مستعلیه): په لغت کې لوړوالي ته وایي او په علم تجوید کې د ژبې پورته کیدل دي وتالو ته د حرف د اداکولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري اوچت او ډک ادا کیږي.
داسې چې د اداځکولو په وخت کې دځژبې بیخ پورته تالوځته لوړیږي د لوړېدو له کبله دا توري ډک تلفظ کیږي.
حروف یې اووه دي چې پدې جمله کې جمع شوي) **خص ضغط قظ**).
۲ –استفال (مستفله : (په لغت کې ټیټوالي ته وایي او په علم تجوید کې د ژبی ټیټوالی دی له پاس تالوڅخه د حرف د ادا کولو په وخت کی، یعنې د ادا کولو په وخت کې د ژبې بیخ تالو ته نه لوړیږي له دې کبله دا توري نرم تلفظ کیږي.
حروف یې ۲۲ دي) **ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ک ل م ن ه و ي ا**) ،او کوم حروف چې دا صفت لري نازک او نرم ادا کیږي.
۳ –شدت : په لغت کې سختي یا قوت ته وایي او په علم تجوید کې د صوت یا غږ بندېدل دي د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په سختی سره ادا کیږي.
یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز په سختی سره ودریږي او د آرامتیا په وخت کې آواز وربانديې بندیږي.
حروف یې اته دي چې په) **أجد قط بکت** (جمله کې جمع شوي دي.
۴ –رخوت : په لغت کې سستوالي یا نرمۍ ته وایي او په علم تجوید کې جریان د صوت دی د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په کمزورۍ او نرمۍ سره اداکیږي، یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز جریان پیدا کوي.

حروف یې ۱٦ دی له **ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف هـ و ي ا**) څخه عبارت دي.
۵ –جهر :په لغت کې څرګندوالي یا اعلان ته وایي او په علم تجوید کې د ساه بندېدل دي د حروفو د ادا کولو په وخت کې او ضد یې همس دی.
یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز یا کاملا بند شي او یا یوه برخه د هغه بنده شي.

حروف يې (**عظم وزن قاري ذي غض جد طلب**) جمله کې جمع شوي دي.

کله چې نوموړي حروف ساکن او يوه زور لرونکي همزه وربانديې داخله شي نو ساه يا کاملا بنديږي او يا يې يوه برخه بنديږي نو که ساه کاملاً بنده شوه مونږ وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت ډير قوي دی او که يې يوه برخه بنده شوه نو وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت متوسط دی او که له هغه نه هم لږ بنده شي نو وايو چې د جهر صفت ضعيف دی.

٦ –**همس(مهموسه)**: په لغت کې پټوالی يا کرار ويلو ته وايي او په علم تجويد کې د ساه جريان دی د حرف د ادا کولو په وخت کې، يعني د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې ساه نه بنديږي بلکه جاري وي او په آواز کې يو ډول ښکته والی راځي چې ښه مثالونه يې لکه اَسلفتم ، اهدنا ، واشکرولی او داسی نور.

حروف يې لس دی چې عبارت دی له (**فحثه شخص سکت**).

٧ –**اذلاق** : په لغت کې تيزی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د ژبې له ارخ او شونډو نه په تيزی اوآسانۍ سره ادا کيږي.

حروف يې شپږ دی چې عبارت دی له (**فر من لب**).

٨ –**اصمات (مصمته)**: په لغت کې چوپوالی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د تلفظ په وخت کې ثقيل او سخت ادا کيږي.

حروف يې ٢٣ دی عبارت دی له (**جز غش ساخط صيد ثقة إذ وعظه يحضک**).

٩ –**اطباق** : په لغت کې تماس او نښليدو ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې د ژبې مينځ د پورته تالو سره نښلي.

حروف يې څلور دي:

(**ص ض ط ظ**).

١٠ –**انفتاح (منفتحه)**: په لغت کې خلاصوالی يا بيلوالي ته وايي او په علم تجويد کې د ژبې خلاصوالی دی له پاس تالو څخه د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې ژبه له تالو نه جلا وي.

حروف يې ٢٥ دي (**من أخذ وجد سعة فزکا حق له شرب غيث**).

غير متضاد صفتونه:

غير متضاد صفتونه اوه دي انحراف ،قلقله ،لين ،صفير،تکرير،تفشي او استطالت

١ –**انحراف** : په لغت کې کوږوالي ته وايي او په اصطلاح کې د حرف ميلان دی د ژبې له نوک څخه دا صفت د "ل" او "را" په حروفو کې دی چې د ادا په وخت کې د خپل مخرج څخه کم کوږوالي پيدا کوي.

٢ –**قلقله** : په لغت کې حرکت او خوځښت ته وايي.

د قلقلې د حروفو صفت دا دی چې د سکون په حالت کې د هغې د تلفظ پر مهال په مخرج کې خوځښت رامينځته کيږي د قلقلې حروف پنځه دي چې په (قطب جد) کې جمع شوي دي.

د قلقلې اقسام:

قلقله د ادا کولو له مخکې درې قسمه ده:

قلقله کبری : کله چې د قلقلې حرف مشدد وي او په آخر د کلمې واقع شوی وي هلته لويه قلقله تر سره کيږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی : [يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ] او [قَالُواْ الآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ].

قلقله وسطی:

کله چې د قلقلې حرف ساکن وي په آخر د کلمې واقع وي او وقف وربانديې شوی وي او مشدد نه وي نو متوسطه قلقله ادا کيږي ،لکه دا قول د الله تعالی : [قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ].

قلقله ضغری : کله چې د قلقله حرف ساکن وي په مينځ د کلمې کې راغلی وي کوچنی قلقله تر سره کيږي لکه دا قول د الله تعالی : [فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ]

۳ –لين : د لين معنې ده سهولت او نرمي او دا حروف د ادا په وخت له مخرج څخه په نرمی سره ادا کيږي.

حروف يې دوه دی (واو، يا) چې خپله ساکن وي ماقبل يې مفتوح (زور) لرونکی توری وي.

لکه :(خوف، صيف، قريش... او داسی نور)

۴ –صفير : د صفير معنی دا ده چې د دغو حروفو د تلفظ پر مهال د شپيلۍ د آواز په شان آواز غوږ ته رسيږي له همدې کبله هغه ته صفيريه حروف وايې چې له "ص ز س"حروفو څخه عبارت دي.

۵ –تکرير : دا صفت يوازی په "ر " کې ليدل کيږي چې د ادا په حالت کې يو ډول لړزه پيدا کيږي ،يعنی د ادا په وخت ژبه رپيږي پداسې ډول چې "را" تکرار تلفظ نشي.

۶ –تفشي : په لغت کې شيندلو ته وايې دغه صفت د" ش" د حرف دی چې ددې توری د ادا کولو په وخت کې آواز په خوله کې خپريږي.

۷– استطالت :په لغت کې اوږدوالي ته وايي او دا صفت لرونکی توری يواځې د "ض" حرف دی چې د ادا په وخت کې د مخرج له شروع تر پايه ټول اضراس غاښونه نيسي.

د ځينو مشابح حروفو تر مينځ توپير

د «ذ» او «ز» ترمنځ فرق :

د «ذ» مخرج: کله چې د ژبې نوک د پاسنيو ثناياغاښونو له څوکی سره ولګيږي د "ذ" توری اداکيږي.

د «ز» مخرج: کله چې د ژبې څوکه دلاندنيو ثناياغاښونو د بيخ سره ولګيږي د" ز" توری اداکيږي نو ويلای شو چې د «ذ» په ادا کې د ژبې څوکه بيرون خواته راوځي ولی د «ز» په تلفظ کې نه راوځي.

او «ز» حرف د سفير صفت لري چې مخکې بيان شو د شپيلۍ په شان آواز لري.

د «ث» او «س» تر منځ فرق :

د «ث» او «س» حروفو تر منځ همداسې فرق دی لکه د «ذ» او «ز» تر مينځ چې موجود ؤ ځکه «س» د «ز» له مخرج څخه ادا کيږي او د صفير صفت لري پداسې حال کې چې «ث» د «ذ» له مخرج څخه ادا کيږي د همس صفت او رخوت په هغه کې واضح دی.

د «ظ» او «ض» تر منځ فرق :

د «ظ» مخرج: هرکله چې د ژبې د نوک زياته برخه د پاسنيو ثنايا غاښونو له څوکی سره ولګيږي د "ظ" حرف اداکيږي.

د «ض» مخرج: کله چې د ژبې یواړخ د پاسنیو اضراس غاښونو سره ولګول شي د«ض» توری تلفظ کیږي البته له چپې خوا څخه یې ادا کول آسانه دي ،نو ځکه د ظا مخرج له ض نه لرې دی.
او بل دا چې د «ض» حرف د استطالت صفت لري چې بل په هیڅ کوم حرف کې دا صفت نشته.
«هغه حروف چې همشیه ډک یا مفخم تلفظ کیږي اومستعلیه حروف ورته وایی اووه دي (خص ، ضغط ، قظ)

د «س» او «ص» تر منځ فرق :

کله چې د ژبې څوکه د لاندنیو ثنایاوو د داخل طرف سره ولګول شي نو د "ز،س،ص" توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د" ص" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د " ز " او" س " حروف تش یا باریک ادا کیږي.

د قرآنکریم په تلاوت کې ځینې خپرې غلطۍ

د قرآنکریم په تلاوت کې ځینې خپرې غلطۍ (اخطاء الشائعة في تلاوة القرآن):

سورة الفاتحة:

١ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول » مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ «کې د» مالکِ «په کلمه کې د (کاف) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې زیر لري.

٢ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول » إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ «کې د» نَعْبُدُ «په کلمه کې د (دال) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې د (دال) حرف پیښ لري.

سورة البقرة:

٣ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْناً] (البقره:٦٠) آیت کې د » عَشْرَةَ « په کلمه کې د (شین) حرف چې ساکن دی په زور سره یې تلفظ کوي چې داسې ویل غلط دي.

٤ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ](البقره:٦٠) آیت کې د» تَعْثَوْاْ «په کلمه کې د (ثاء) په پیښ سره تلفظ کوي (تعثُوا) حال دا چې زور لري . زور سره یې تلفظ کوي چې داسې ویل غلط دي.

سورة النساء:

٥ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [هَاأَنتُمْ هَؤُلاء جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنيُجَادِلُ اللّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ] (النسأء:١٠٩) آیت کې د » يُجَادِلُ «په کلمه کې د (لام) حرف ساکن تلفظ کوي (تعثُوا) حال دا چې د (لام) حرف بیښ لري
.

سورة المائدة:

٦ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ](النسأء:١٠٩) آیت کې د» السَّبُعُ «په کلمه کې د (باء) حرف چې مشدد زور لرونکی دی په پیښ سره یې تلفظ کوي (السُبُعُ) چې داسې ویل غلط دي.

سورة الأنعام:

٧ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [وَجَعَلُواْ لِلّهِ شُرَكَاء الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ](الأنعام:١٠٠) آیت کې د » الْجِنَّ «په کلمه کې د (نون) حرف په پیښ سره تلفظ کوي (الْجِنُّ) حال دا چې د (نون) حرف زور لري.

٨ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول[وَمِنَ الأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً](الأنعام:١٤٢) آیت کې د» حَمُولَة « په کلمه کې د (حاء) حرف په پیښ سره تلفظ کوي حال دا چې زور لري.

۹ –ځيني خلک د الله تعالى په دغه قول [ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ](الأنعام:۱۴۳) آيت کې د » الْمَعْزِ «په کلمه کې د (عين) حرف په زير سره تلفظ کوي حال دا چې)عين) ساکن دی.

۱۰ –ځيني خلک د الله تعالى په دغه قول [قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِيناً قِيَماً مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ](الأنعام:۱۶۱) آيت کې د » قِيَماً «په کلمه کې د (قاف) حرف چې زير لري او د (ياء) حرف زور لري او مشدد نه دی ، چې مشدد لوستل يې غلط دي.

سورة الأعراف:

۱۱ –ځيني خلک د الله تعالى په دغه قول [قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُوماً مَّدْحُوراً](الأعراف:۱۸) آيت کې د « مَذْؤُوماً » په کلمه « مَذْمُومًا » يعني په ميم سره يې تلفظ کوي او د « مذموما » کلمه د سوره اسراء په (۱۸او ۲۲) ايت ذکر شوی ده.

۱۲ –د الله تعالى په دغه قول [تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُوراً وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتاً](الأعراف:۷۴) آيت کې ځيني خلک د « الْجِبَالَ » نه مخکې (من) زياتوي (**من الْجبلَ**) يې تلفظ کوي ، حال دا چې دا کلمات په سوره الحجر او سوره نحل کې ذکر شوي دي.

۱۳ –ځيني خلک د الله تعالى په دغه قول [فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحاً لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ](الأعراف:۱۸۹) آيت کې د » دَّعَوَا «په کلمه کې د (دال، عين) حروفو ته پيش ورکوي حال دا چې دواړه زور لري.

په رسم المصحف کې ځيني خپرې غلطۍ:

۱ –کوم ځای کې چې د (واو) حرف د پاسه (کوچنی الف) ليکل شوی وي د الف مد معنی لري لکه:

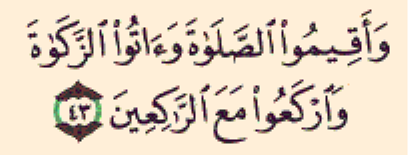
وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ٤٣

چې داسې لوستل کيږي : وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ

۲ –کوم ځای کې چې د (واو) د حرف وروسته د پاسه کوچنی الف ليکل شوی وي نو د واو مد معنی لري يا د واو د ودريدو معنی لري لکه:

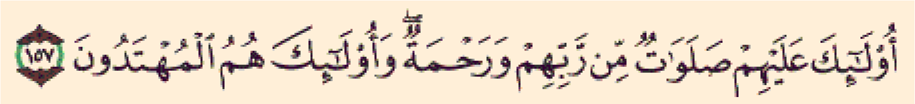
أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ١٥٧

چې داسې لوستل کيږي : أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ (القرة : ۱۵۷).

۳ –کچيرې د حرف (واو) سره بل کوچنی واو ليکل شوی وي نو واو په مد دلادل کوي لکه:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ
مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

چې داسې لوستل کیږي : وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا **يَلْوُونَ** أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ (ال عمران :۷۸).

۴ –همدارنګه (تلوا):

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ
وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا
أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَن تَعْدِلُوا وَإِن
تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

وَإِن **تَلْوُواْ** أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (السناء :۱۳۵).

همداسې:

إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

[إِنَّ **وَلِيِّيَ اللّهُ** الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ] **لوستل کیږي**

همدارنګه:

وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ
الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٢٣﴾

چې داسې لوستل کیږي:

[**وَجِيءَ** يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَىٰ]

د وقف او وصل احکام

د وقف او وصل پیژندل یو له اهمو مباحثو دعلم التجوید څخه دي چې د قرآنکریم لوستونکي یې باید په پوره اهتمام په نظر کې ونیسي .

حضرت علی رضی الله عنه د (وَرَتِّلِ الْقُرآنَ تَرْتِيلاً) په تفسير کې ويلي (هو تجويد الحروف، ومعرفة الوقوف) يعنې : ددې مطلب د حروفو تجويد او د وقفونوپيژندل دي .

ابن الأنباري وايي: چه وقف او وصل پيژندل ډيرضروري دي په خاصه توګه دهغه چا لپاره چې د قرآنکريم په معنی نه پوهيږي نوهغه به يې په فواصلو پيژني نو ويلای شو چې (د وقف او وصل پيژندل) د قرآن د تعليم لومړي واجب دي .

د وقف تعريف :

وقف په لغت کې ودرېدو او ځنډ کولو ته وايي ، او د تجويد په اصطلاح کې د کلمې په آخر باندې د ساه او آواز بندول او وروسته قرائت ته ادامه ورکول د وقف په نامه ياديږي .

د وقف اقسام :

په عمومي توګه وقف په درى ډوله دى : اضطراري ، اختياري او اختباري .

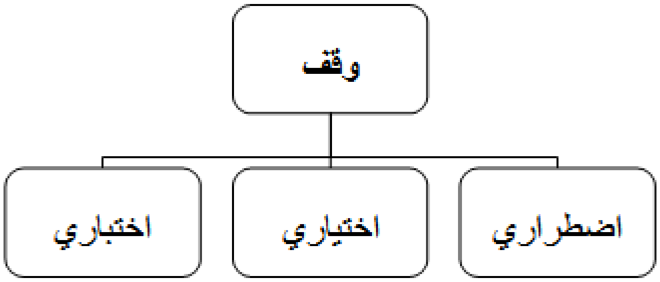

وقف اضطراري :

وقف اضطراري هغه وقف دى چې د يو غير اختياري سبب له مخې مينځته راشي لکه : د تنفس تنګوالى يا ستړيا، ټوخى ، پرنجى او نور .

وقف اختياري :

په يوه کلمه باندې وقف اختياري عبارت له هغه وقف څخه دى چې قاري د کوم غدر پرته پخپل اختيار او اراده هغه تر سره کوي .

وقف اختباري : هغه وقف دى چې زده کوونکى په يو عبارت باندې د معلم په غوښتنه تر څو زده کوونکى و آزمايي وقف وکړي .

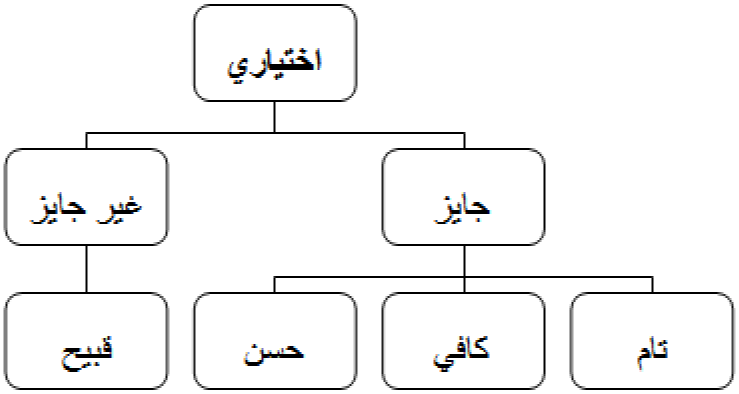

وقف تام :

وقف تام په یو کلمه باندې هغه وقف دی چې معنی پوره شي او د راتلونکي سره هیڅ لفظي او معنوي تعلق ونلري ، لکه د سورتونو په آخر باندي وقف ، د قصې په پای کې وقف ، د مؤمنانو او کافرانو د صفاتو په آخر او یا د جنت او ذوزخ د ذکر په پای کې او یا د نورو داسې موضعاتو په پای کې وقف کول چې د هغه موضوع پای وي .

حکم : وقف کول حسن دي .

مثال : [أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ + إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ] (البقرة 5–6) (المثال الأول)

وقف کافي :

وقف کافي په یوه داسې موضوع باندې وقف کولو ته وایي چې د راتلونکی موضوع سره معنوي تعلق ولري نه لفظي ، یعني په معنې کې یو له بله تعلق لري مګر په لفظ کې یو بل سره څه تعلق نلري .

حکم : وقف او وصل دواړه جایز دي .

مثال : وقف کول په (الْبَيْتِ) باندې په دغه قول د الله تعالی [فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ + الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ] (قریش 3–4)

ځکه چې ماقبل د مابعد سره په معنی کې تعلق لري مګر په لفظ او اعراب کې پیوستون او تعلق نلري .

وقف حسن :

په یو داسې موضوع او عبارت باندې وقف کولو ته وایي چې معنی یې پوره وي مګر راتلونکي موضوع د معنی پوره کېدو لپاره مخکې موضوع ته اړتیا ولري .

حکم : څرنګه چې معنی یې پوره (حسن مفید) ده ، وقفورباندې پکار دی او د ادامه په حالت کې یې له راتلونکي موضوع سره اعاده او تکرار پکار نه دی ، مګر دا چې د آیت سره وي او د آیت په سر به مطلق وقف تر سره کیږي که څه هم معنوي او لفظي تعلق ولري ځکه چې د آیت په سر باندې وقف کول سنت دي .

وقف غیر جایز :

وقف غیر جایز داسې وقف دی چې قاري په داسې عبارت باندې وقف وکړي چې معنی یې پوره شوې نه وي او د راتلونکي عبارت سره لفظي او معنوي تلق ولري .

حکم : جایز نه دی مګر دا چې ضرورت وي لکه : د نفس تنګي ، توخی ، پرنجی او نور . نو کله يې چې اضطراري وقف وکړ په هغه باندې اعاده کول واجب دي .

وقف قبيح :

په کوم داسې عبارت باندې وقف کول چې راتلونکي عبارت سره لفظي او معني تعلق ولري او په معنی کې قبيح غلطي رامينځته کوي وفف قبيح بلل کيږي .

حکم : د ضرورت پرته حرام دی او که اضراراً وقف وشی اعاده یې واجب ده .

د وقف کولو طريقه :

په آخر د کلمې باندې دريدل يا وقف په څلورو طريقو تر سره کيږي

١– وقف ابدال :

(بدلول) د وقف په حالت کې د کلمې آخري توری په بل توري بدليږي

الف) : کله چې آخر دکلمې تاء (ة) وي د وقف په حالت کې په (ه) بدليږي لکه : (رَحْمَةً – رَحْمَهْ)

ب) : هغه کلمات چې په تنوين (دوه زورونه) ختم شوی وي د وقف په حالت کې په مدي الف بدليږي لکه : (حِساباً – حِسابا) او که چيرته په (دوه زيرونو او دوه پيښونو) باندې ختم شوی وي آخري حرف يی ساکن کيږي.

٢– وقف اسکان :

(ساکن کول) د ابدال او مفتوح تنوين نه بغير په نورو ټولو کلماتو کې د وقف په حالت کې د کلمې د آخري توري څخه حرکت لرې کيږي او ساکن ګرځول کيږي لکه : يَوْمُ ـــ يَوْمْ

٣– وقف روم :

په کوم حرف چې وقف تر سره کيږي د هغه حرف دريم حصه ادا کول په ټيټ او خفيف آواز چې تنها قاري ته نږدې کس يې واوري د وقف روم په نوم ياديږي ، دا طريقه يوازې د مضموم (پيښ لرونکي) او مکسور (زير لرونکي) حرف لپاره هغه که منون وي او که نه جايزه ده .

لکه :

من قبلُ ط – غفورٌ ط – عَرْشُكِ – ﴿لَفِي خُسْرٍ

۴– وقف اشمام :

د وقف شوې حرف د ساکن کولو وروسته ، شونډې د ضمه (پيښ) په شان را ټولول پرته له دې چې د ضمه اواز واورېدل شي د وقف اشمام په نوم ياديږي .

چې يوازې ليدونکی يې حس کولای شي او وقف اشمام يوازې په مضموم (پيښ لرونکی) حرف تر سره کيږي په زور او زير لرونکو حروفو کې نه تر سره کيږي لکه :

[إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] .

يادونه :

د وقف روم فائده دا ده چې تر څو اورېدونکی د کلمې د آخري حرف حرکت تشخيص کړای شي .

د وقف اشمام فائده دا ده چې ليدونکی شخص ته د کلمې د آخرې حرکت ښودل دي .

يادونې وړ ده چې غير ماهر قاريان به د دغو دوو طريقه څخه کمه استفاده کوي او يا به هغه په کامله توګه ترک کوي ځکه د دغو طريقو عملي کول څه مشکل او باريک دی په خاصه توګه د روم طريقه ، د ماهر قاريانو پرته نور په اشتباه کې لويږي .

د وقف نښې :

د هري ژبې ويونکی چه کله خبرې کوي نو چيرته دريږي او چيرته نه دريږي ،کله ډير او کله لږ ايساريږي او په دريدو او نه ودريدو کې د خبرې پوره بيان او په مفهوم کې يې ډير لوی دخل دی .

نو ضروري خبره ده چې ددی عظيم کتاب لوستونکی ددې رموزو يا علائمو پوره خيال وساتي او دغه علايم چې اهل علمو د دريدو او نه دريدو نښې مقررې کړي دي په لاندې ډول دی :

د وقف او وصل علائم

شميره	علامه	مطلب	تفصيل
۱	○	آيت	چېرته چې خبره پوره شي هلته وړه غونډې دايره وي چې دې دايره ته آيت وايې دا د وقف تام علامه ده پدی ودريدل پکار وي .
۲	م	وقف لازم	په دې ځای کې درېدل لازمي دي ، د نه درېدلو په صورت کې په معنی کې خلل راځي .
۳	ط	وقف مطلق	دا د وقف مطلق نښه ده پدې باندې مطلقاً دريدل پکار دي .
۴	ج	وقف جايز	دا د جايز وقف نښه ده دلته دريدل غوره دی او نه دريدل جايز دي .
۵	ز	وقف مجوز	دلته وقف او وصل دواړه جايز دي مګر وصل د وقف په نسبت غوره او قوي دی .
٦	ص	وقف مرخص	د رخصت ورکړ شوي وقف نښه ده چې دلته د نفس تنګی په وجه وقف رخصت دی يعنې که څوک ستړي شي وقف جايز دی او د هغه پرته وقف نه کول غوره دي .
۷	ق	قد قيل	دا د (قيل عليه الوقف) خلاصه دلته دريدل پکار نه دي
۸	ک	کذالک (همدارنګه)	کومه علامه چې مخکې تيره شوي وي دلته هم همغه ګڼل پکار دي .
۹	قف	ودريږه	دا علامه هلته پکاريږي چې د لوستونکی د پيوستی وينا احتمال وي .
۱۰	لا	وقف نشته	دا علامه کله د آيت د پاسه ليکل شوی وي او کله د عبارت د ننه وي که د عبارت د ننه وي هلته دريدل بالکل نشته او که د ايت د پاسه وي پدی کې اختلاف دی ځينی وايې دريدل روا دي ځينی بيا وايې نه دريدل رواه دي خو که ودريږي يا ونه دريږي په مطلب کې کوم خلل نه راځي .
۱۱	قلی	قيل لا وقف عليه	ځينې علماء وايي چې دلته وقف نشته .
۱۲	صل	يوصل (پيوسته کول)	دلته وصل او وقف دواړه جايز مګر وصل غوره دی .
۱۳	صلِی	الوصل اولی	دلته وصل غوره دی مګر وقف هم جايز دی .
۱۴	وقفه	د سکتې علامه	دا د اوږدې سکتې علامه ده دلته د سکتې په نسبت ډير دريدل پکار دي ليکن چه نفس جاري وي .

۱۵	س	سکته	دا د سکتي نښه ده دلته لږ وخت درېدل پکار دي خو تنفس به باقي وي (آواز به بندوي ليکن ساه به نه ماتوي).
۱۶	∴	معانقه	د معانقې د وقفونو معنی دا ده چې کچېرې په اول باندې ودرېدې او وقف دې وکړ نو په دوهم به تيرېږي وصل به کوي او که په اول کې دې وصل وکړ په دوهم کې به وقف کوي .

سکت :

تعريف :

سکت په لغت کې (د آواز بندولو) ته وايي او په اصطلاح کې د آواز قطع کول پرته د ساه له اخيستلو څخه (آواز به بندوي ليکن ساه به نه ماتوي).

حکم :

سکت د دوو حرکتونو په اندازه کول واجب دي .

سکت د (س) او يا هم (سکته) په علامه ښودل شوی وي .

په قرآنکريم څلور سکته تر سره کيږي .

۱- سوره الکهف آيت :۱ .

۲- سوره يس آيت : ۵۲ .

۳- سوره قيامة آيت : ۲۷ .

۴- سوره المطففين آيت : ۱۴ .

قطع :

تعريف :د قرآنکريم د قرآئت پای ته رسول او په بل کار مشغولېدل د تجويد په اصطلاح قطع بلل کيږي .

قطع يوازې په آخر د آيت کې تر سره کيږي ، په مينځ د آيت صحيح نه ده او د کلمې په مينځ قطع کول جواز نلري .

نون قطني :

د وصل په حالت کې کچېرې د تنوين نه وروسته د وصل همزه راشي نو تنوين په نون مکسوره سره بدليږي چې همدې نون ته نون قطني وايي چې په قرآنکريم د کوچني (ن) په شکل ليکل شوی وي .

مثال :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ن ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ (الملک : ۱،۲) .

د سورت فاتحه (الحمدلله) تجويد

عملي مثال

د سورت فاتحې (الحمدلله) تجويد ځکه مهم دی چې په هر لمانځه کې لوستل کيږي چې د تجويد ځينې احکام يې په لاندې ډول دي:

الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

د [الْحَمْدُ] په سر کې همزه، همزه وصل ده چې د لام سره جنګیږي ، په [رَبِّ] کې (راء) توری ډکه لوستل کیږي او (باء) مشدد لوستل کیږي.

د (دال) حرف پیښ لري چې باید دومره اوږد نشي چې د (واو) پشان تلفظ شي چې [الحمدو] وویل شي.

د [ح، ع] حروف د ستوني له وسط څخه راوځي.

په [الْعَالَمِينَ] کې د الف په توري کې طبعي مد دی ځکه الف د مد حرف دی مخکې حرف یې (ع) دی زور لري چې د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

په [الْعَالَمِين] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې د یاء حرف دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي ځکه چې د مد د حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی چې قصر او مد دواړه پکې جایز دي.

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

د [الرَّ] په سر کې همزه وصل ده چې د (راء) سره جنګیږي او (راء) مشدده لوستل کیږي ، لام نه لوستل کیږي ځکه د لام وروسته شمسی حرف راغلی دی ، هر ځای مو چې د لام وروسته مشدد حرف لیدلو هغه شمسي حرف دی چې مشدد لوستل کیږي او لام نه لوستل کیږي.

شد د دوو حروفو د تکرار نښه ده چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي لومړی حرف په دوهم کې مدغم (داخل) شوی وي نو مشدد حرف به د ادا کولو په وخت کې داسې لوستل کیږي لکه دوه حروف.

په [الرَّحْمٰنِ] کې (میم) په الف ولاړ دی.

په [الرَّحِیم] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی کچیرې وقف تر سره شي ، چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي ځکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (مْ) راغلی دی.

په [الرَّ] کې حرف (راء) مشدد لوستل کیږي ځکه شمسي حرف دی او لام نه لوستل کیږي ،همدارنګه په حرف (راء) کې تفخیم دی (ډکه لوستل کیږي).

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

په [مٰلِكِ] کې د میم حرف د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي ځکه چې طبعي مد دی ، په [الدِّينِ] کې لام نه تلفظ کیږي د (دال) حرف شمسي دی مشدد دی داسې لوستل کیږي [ادِّينِ]

همدارنګه د (کاف) حرف زیر لري چې باید ساکن ونه لوستل شي او زیر دومره اوږ نشي چې (یاء) تری تلفظ شي.

په [الدِّين]کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي ځکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

په [إِيَّاکَ] کې (یاء) مشدد لوستل کیږي.

په [نَسْتَعِين]کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي ځکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

اهدِنَـا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ

د (هاء) حرف د ستوني له اخري برخې څخه را وځي مګر د (حاء) حرف د ستوني له وسط څخه راځي ، (هاء) به د (حاء) په ځیر نه ادا کیږي.

د (صاد ، طاء) په حروف کې د استلاء صفت دی چې لوړ ، اوچت او ډک ادا کيږي يعنی د ادا کولو په وخت کې د ژبې بيخ پورته تالو ته لوړيږي د لوړيدو له کبله دا توري ډک تلفظ کيږي ، د استعلاء صفت لرونکي حروف دا دي) **خُصَّ ضَغطٍ قِظ**. (

په [الصِّرَاطَ] کې لام نه لوستل کيږي (صاد) چې شمسي حرف دی مشدد لوستل کيږي.

د (قاف) حرف هرکله چې د ژبې پای له نرم تالو سره ولګيږي د "ق" توری ادا کيږي.

د (کاف) مخرج د لوی (قاف) مخرج سره نږدې لږ د خولې طرف دی ، په (قاف) کې د استعلاء صفت دی چې اوچت تلفظ کيږي مګر په (کاف) کې د استفال صفت دی چې ټيټ لوستل کيږي.

په [المُستَقِيم] کې هم د وقف په صورت د سکون له کبله عارض مد دی.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ

په (صاء ،طاء) حروفو کې د استعلاء صفت دی ډک تلفظ کيږي.

[الَّذِينَ] کې د لام حرف مشدد لوستل کيږي.

په [أَنعَمتَ] د (نْ) او (مْ) حروف ښکاره لوستل کيږي ځکه چې ادغام او اخفاء پکې نشته ، بلکې د ساکن نون اظهار او د ساکن ميم اظهار شفوي دی.

غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ

د (غ) حرف د ستوني له اولې برخې څخه راوځي ، اوچت او ډک لوستل کيږي.

د (ضاء) حرف :کله چې د ژبې اړخ د ښي طرف يا چپ طرف د پاسنيو اضراس (د ژامې) غاښونو سره ولګول شي د ضاد حرف ادا کيږي او د ضاد په حرف کې د استعلاء صفت دی لوړ او ډک تلفظ کيږي.

په [عَلَيهِمْ] کې ساکن ميم کې اظهار تر سره کيږي څرګند او ښکار لوستل کيږي.

په [وَلاَ الضَّالِّينَ] د ضاد د تشدد په وجه (الف ،لام) دواړه نه ادا کيږي او ضاد مشدد لوستل کيږي.

په [الضَّالِّينَ] کې د الف حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي ځکه چې مثقل حرفي لازم مد دی د حرف مد (الف) وروسته سکون په مشدد ډول چې د (لام) حرف دی راغلی دی.

په [لِّين] کې هم د وقف له کبله عارض مد دی چې د ياء حرف د دوو ، څلورو يا شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

د تجويد ورستی درس – د تلاوت طريقې

د تلاوت طريقې څلور دي:

۱ –**ترتيل** :عبارت د هغه تلاوت څخه دی چې په ډير اطمينان سره وشي د تجويد احکام پکې مراعات کړ شي اوهرحرف په خپل مخرج کې سره له صفته ادا شي او د هغه په معنی کې تدبر او فکر وشي.

۲ –**حدر** :عبارت دهغه تلاوت څخه دی چې سرعت يې زياد مګر ټول حروف په خپلومخرجونو کې ادا شي او د تجويد ټول احکام مراعات شي چې دغه ډول تلاوت په تراويحوکی کيږي داسی نه لکه نن سبا چې زمونږپه مملکت کې دروژې مروج ختمونه کيږی چې نه يې اخفا معلوميږي اونه يې اظهار، نه يې وقف معلوميږي اونه يې وصل اونه څوک ورباندی پوهيږي اوبيا وايی چې ما حدر ووېل داسی کول پکارندي الله تعالی دمونږ اودغه قاري صاحبانوته هدايت وکړي.

۳ –تدویر :هغه تلاوت ته وایی چې نه ډیر تیزاونه ډیر ورو وي بلکه دترتیل اوحدر په مابین کې وي چې دا ډول تلاوت په روزانه ګردان یا تلاوت کې کیږي.

۴ –تحقیق :هغه تلاوت ته وایی چې ډیرپه کراره سره وشي یعنی دهرحرف حق دتجوید داحکامو مطابق اداشي اودهرنوع زیادت اونقصان څخه پاک وي

علم القراءات

تعریف :

القراءات جمع قراءة ده چې له مصدر د قرأ، یقرأ، قرانا څخه دی په معنی د لوستلو یا جمع کولو.

په اصطلاح کې علم قراءات هغه علم دی چې د قرآنکریم د الفاظو د ادا کولو څخه بحث کوي.

د جناب نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اووه قسمه او په ځینو روایاتو کې لس قسمه قرآءات ثابت شوی دي، د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

»أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ «(بخاری:۳۲۱۹).

ژباړه: جبریل (اول) ما ته یو ډول قرائت را وښود، ما له هغه څخه وغوښتل چې ما ته نور قرآءات هم را وښیي، تر دې چې اوه قرائت ته ورسیدل.

د [سبعة احرف] په منعی کې د علماؤ اقوال:

امام سیوطي په علوم القرآن کې ویلي دي چې په دې باره کې د علماؤ څلویښت اقوال دي چې بیا یې ځینې مشهور اقوال په لاندې ډول بیان کړي دي:

١ –په دې کې مشکل دا دی چې معنی یې نه ځرګندیږي ځکه لفظ د حرف چې دی شاملیږي حروف هیجاء لره او حرف په یوازې توګه څه معنی نلري.

٢ –ددې څخه په حقیقت کې اووه عدد مراد نه دی بلکې ددې څخه مراد آساني او توانایي ده.

٣ –ددې څخه مراد اووه قراءات دي.

۴ –ددې څخه مراد اووه لهجې دي چې معنی یې متفقه مګر په نحوي او لفظي ډول فرق لري لکه: أقبل، وتعالَ، وهلمّ، وعجّل، وأسرِعْ، و عن أُبَيٍّ

۵ –ددې څخه مراد د تلاوت پر مهال د نطق کیفیت دی لکه: ادغام، اظهار، تفخیم او ترقیق، اشباع، مد او قصر، تشدید او تخفیف او تلیین او تحقیق.

٦ –او ددې څخه د عربي اوه ژبې مراد دي کوم چې د عربي فصح ژبې دي. (مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۹۳).

علوم القرآن الاکادیمیة الاسلامیة لیکي:

قول جمهور أهل الفقه والحدیث: المراد بالأحرف السبعة، سبع لغات من لغات العرب تختلف في اللفظ وتتفق في المعنی، هو ما یسمیه العلماء بالمترادف. المترادف، یعني اللفظة تختلف ولکن المعنی واحد.

ژباړه: د اهل فقه او حدیث جمهور قول دا دی چې: د حرف السبعة څخه مراد د د عربو د ژبو څخه اووه ژبې یا اووه لهجې دي چې معنی یې یو شان مګر په لفظ کې فرق لري کوم چې هغه ته علماء مترادف وایي، مترادف داسې چې: معنی یې یوه مګر الفاظ یې مختلف وي.

د قرآئت د اختلاف حکمت

۱ –د امت د پاره تسهیل، آساني او تخفیف.

۲ –د قرآنکریم او اسلامي امت عزت او شرف چې بل هیڅ آسماني کتاب په څو قراءاتو نه دی نازل شوی.

۳ –د قراءات په تفاوت کې تحقیق او څېړنه او په دې باندې د اجر حاصلېدل.

۴ –د قرآنکریم لوړ اعجاز.

۵ –د الله سبحانه وتعالی د کلام د اسرارو اظهار.

(مختصر أتقان في العلوم القرآن ص ۱۰۷).

تنبه:

أن النبي ﷺ نهى عن الجدال والخصام والتنازع في القرآن بشأن الأحرف السبعة، لأن كل حرف منها إنما هو منزل من الله – سبحانه وتعالى–، وإن إنكار أي شيء منها هو إنكار للقرآن، ولذلک قال النبي –ﷺ: ﴿إن القرآن أنزل على سبعة أحرف﴾ في بعض الروايات ﴿فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر﴾ ولذلک كان النبي ﷺ يحذر تحذيراً شديدًا من المراء والجدال والخصام في القرآن، هذه نسلم بها ونؤمن بها، ولو لم تضح لنا الآن حقيقة الأحرف السبعة؛ إلا أننا نؤمن بهذا المعنى وبهذا الحديث وبهذه الصحة... (علوم القرآن – الاكاديمية الاسلامية.(

ژباړه: نبی صلی الله علیه وسلم په قرآنکریم کې د اوو حروفو په شان کې د جدال او اختلاف کولو څخه منع فرمایلي ده، ځکه د هغه هر حرف د الله تعالی د جانبه نازل شوی دی نو ځکه د هغه د کوم شي څخه انکار اصلاً د قرآن څخه انکار دی، او همدارنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «إن القرآن أنزل على سبعة أحرف» (یقیناً قرآن په اوو حرفو نازل شوی دی)، او په ځینې روایاتو راغلی چې: «فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر» همدارنګه نبی صلی الله علیه وسلم به د قرآن په باره کې د جدال کولو څخه سخته منع کوله، په دې باندې مونږ ایمان راوړی او دې ته مونږ غاړه ایښې که څه هم مونږ ته اوس د احرف السبعة وضاحت او حقیقت نه دی معلوم خو مونږ په همدې معنی، حدیث او د هغه په صحت ایمان لرو.

د صحابه کرامو مشهور قاریان :

عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، ابی بن کعب، زید بن ثابت، عبدالله بن مسعود، ابو درداء او ابو موسی الأشعری.

د تابعینو مشهور قاریان عبارت وو له: په مکه مکرمه کې عطا، مجاهد، طاووس، عکرمه، ابن ابی ملیکه، عبید بن عمیر او نور.

په مدینه کې سعید بن مسیب، عروه، سلیمان بن یسار، عطاء بن یسار، زید بن اسلم، مسلم بن جندب، عمر بن عبدالعزیز، ابن شهاب الزهری، عبدالرحمن بن هرمز، معاذ او نور.

په بصره کې ابوعالیه، ابو رجاء، نصر بن عاصم، یحیی بن یعمر او حسن.

او په کوفه کې ابن سرین، قتاده، جابر بن زید او نور.

د علم قرائت اووه مشهور ائمه کرام

د تابعینو د دور وروسته د علم قرائت اوه مشهور ائمه کرام په لاندې ډول دي :

نافع المدني، عبد الله ابن كثير المكي، أبو عمرو البصري، عبد الله بن عامر، عاصم الكوفي، حمزة الكوفي او الكسائي الكوفي.

۱ –**نافع المدني** :نوم يې نافع د عبدالرحمن بن ابی نعیم زوی اصلاً د اطفهان چې په (۷۰– ۱۲۰ (کلونو کې يې ژوند کړی دی، د رنګه تور، ښکلي مخ او نیک اخلاقه سړیؤ چې د استاذانو شمیر يې اویا تنو ته رسیږي، په علم قرآئت کې د مدنې منورې د خلکو امام او پشوا وو. د ده څخه د قرآئت روایت ابو موسی، عیسی بن مینا الزرقي مولی بنی زهره، عثمان بن سعید القبطي مصري روایت کړی دی.

۲ –**ابن کثیر** :نوم يې عبدالله د کثیر زوی اصلاً د فارس چې په (۴۵–۱۲۰) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په علم قرآئت کې د مکې د خلکو امام وو.

علم قرآئت يې له: عبدالله بن زبیر، ابی ایوب انصاري، او انس بن مالک رضی الله عنهم څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرآئت روایت: احمد بن محمد بن عبدالله، ابو الحسن البزي، محمد بن عبدالرحمن المخزومي، ابو عمر المکي کړی دی.

۳ –**أبو عمرو البصري** :نوم يې ابو عمرو زیّان چې زوی د علا مازنی دی ،عربي اصله ؤ چې په (۶۸–۱۵۴) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په مکه، مدینه، بصره او کوفه يې قرآئت زده کړی دی.

علم قرآئت يې له: ابو جعفر یزید بن قعقاع، یزید بن رومان، شیبة بن نصاح، عبدالله بن کثیر، مجاهد بن جبر، حمید بن قیس اعرج مکي ،عبدالله بن ابی اسحاق حضرمي، عاصم بن ابی النجود کوفی، ابوالعالیه رفیع بن مهران ریاحی بصري څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرآئت روایت: شجاع بن ابی بصیر، عباس بن فضل، یحیی بن مبارک یزیدی کړی دی.

۴ –**عبد الله بن عامر** :نوم يې عبدالله زوی د عامر بن یزید اصلي وطن يې دمشق ؤ چې په (۸–۱۱۸) کلونو کې يې ژوند کړی دی د ولید بن عبدالملک د خلافت په وخت کې د دمشق والي او قاضي ؤ.

علم قرائت يې له: اهل شام قاري صحابي ابی درداء او عثمان رضی الله عنه د شاګرد مغیرة بن ابی شهاب مخزومی څخه زده کړی دی، د ده څخه هشام بن عمار، ابو ولید السلمي الدمشقي، ابو عمرو، عبدالله بن احمد الفهري الدمشقي روایت کړی دی.

۵ –**عاصم الکوفي** :نوم يې عاصم زوی د ابی النجود اسدي چې په (...–۱۲۷) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د کوفې د خلکو امام ؤ.

علم قرائت يې له: ابو عبدالرحمن سلمي چې شاګرد د علی بن ابی طالب رضی الله عنه دی، زرّین حبیش د عبدالله بن مسعود شاګرد وو زده کړی دی.

د ده څخه روایت: شعبه، حفص بن سلیمان، ابو عمر الاسدي الکوفي کړی دی.

۶ –**حمزة الکوفي** :نوم يې حمزه زوی حبیب بن عمار بن اسماعیل ؤ چې په (۸۰–۱۵۶) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د عاصم وروسته د خلکو امام ؤ.

له جعفر بن محمد الصادق څخه يې علم قرائت حاصل کړی دی او د ده څخه خلف بن هشام، ابو عیسی بن خالد روایت نقل کړی دی.

۷ –**الکسائي الکوفي** :نوم يې علي زوی د حمزه ؤ چې په (۱۱۹–۱۸۹) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د حمزه الکوفي وروسته د خلکو امام ؤ او په ده باندې د قرائت امامت ختم شوی دی.

علم قرائت يې له: حمزه، ابان بن تغلب، عیسی بن عمر، ابن ابی لیلی څخه حاصل کړی دی او د ده څخه، ابو حارث (اللیث بن خالد البغدادي)، حفص بن عمر، ابو عمر الازدي البغدادي النحوي د قرائت روایت نقل کړی دی.

)مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۱۰۳.(

د قرآنکريم حفظ او يادول په امت باندې فرض کفايي دي، کچېرې د هغه د حفظ لپاره يو ډله را ولاړه شی د نورو غاړه وربانديې خلاصيږي او که ټول دا کار ترک کړي د ټولو غاړه بنديږي.
او د قرآنکريم دومره زده کړه او يادول چې لمونځ او عباداتو کې هغه ته ضرورت دی فرض عين او د هغه څخه علاوه د قرآنکريم زده کړه فرض کفايي ده او ډير غوره عمل دی، په صحيح روايت کې راغلي :« خيرکم من تعلم القرآن و علمه » (د تاسې نه غوره او ښه سړی هغه چې قرآن زده کړي او نور ته يې وښيي.(
او هر چې تجويد د قرآن دی ډير مهم دی، د ابن مسعود رضی الله نه روايت دی چې هغه ويلي: «جودوا القرآن » (لولئ په ښه شان قرآن)، او هغه دا چې د هر حرف حق ادا شي او حرف د خپل مخرج څخه ادا شي، او په غوره شان تلفظ شي داسې چې په هغه کې اسراف، ظلم او افراط نه وي.
جناب رسول الله صلی الله عليه وسلم دې مطلب ته داسې اشاره کوي: « من أحب أن يقرأ القرآن غضاً كما أنزل فليقرأه على قراءة ابن أم عبد » يعني ابن مسعود.
ژباړه: څوک چې دا خوښي چې قرآن داسې ولولي لکه څنګه چې نازل شوی دی پس هغه يې دې د ابن معسود رضی الله عنه په شان ولولي.
الله تعالی ابن مسعود رضی الله عنه ته په تجويد کې اوچت مهارت ورکړی وو.
د قرآنکريم داسې ويل جايز نه دي چې چېرې مد نه وي هلته مد ورکوي او چيرې چې مد وي هلته قصر کوي او يا په مد کې زياتوالی او کموالی کوي کوم چې د هغه حق دی.
مستحب دی چې قرآنکريم په ښه صوت وويل شي خو په شرط ددې چې د حرف حق ادا شي (حرف د مخرج څخه ادا شي او د حروفو حرکات تغير نشي)، د مد او قصر حق ادا شي، د نون ساکن او تنوين حقوق ادا شي او همدارنګه د تجويد نور احکام په نظر کې ونيول شي.

د قرآنکريم د زدکړې دری لارې :

١ –دا چې قرآنکريم د اجرت پرته د الله تعالی د رضا لپاره خلکو ته ور زده کوي دا عمل لوی اجر لري او دا د پيغمبرانو عليهم السلام عمل دی.
٢ –دا چې قرآنکريم د اجرت په بدل کې خلکو ته ور زده کوي، مختلف فيه دی، خو راجح قول دا دی چې جايز دی.
٣ –دا چې د کوم شرط پرته خلکو ته د قرآنکريم زده کړه کوي کچېرې څوک هغه ته مخکې څه هديه او سوغات ورکړي په اتفاق جايز دی ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم معلم الناس وو خلکو به هغه ته سوغات ورکولو او ده به قبلول.
(مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ١١٢).

وصلی الله علی سيدنا ومولانا محمد وعلی اله وصحبه اجمعين ومن تبعهم باحسان الی يوم الدين